

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

BAKALÁŘSKÉ KOMBINOVANÉ STUDIUM

2021-2023

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Lucie Čechurová

**Inkluzivní vzdělávání žáka s lehkým mentálním postižením
v Základní škole Třemošná – případová studie**

Praha 2023

Vedoucí bakalářské práce: PhDr. Josef Novotný, CSc.

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

BACHELOR COMBINED STUDIES

2021-2023

BACHELOR THESIS

Lucie Čechurová

**Inclusive education of a pupil with a mild mental disability
in the Třemošná Elementary School – case study**

Prague 2023

The Bachelor Thesis Work Supervisor: PhDr. Josef Novotný, CSc.

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne

Jméno autorky

Poděkování

Děkuji PhDr. Josefovi Novotnému, CSc., za vstřícnost a odborné vedení, za cenné rady, podněty a připomínky při zpracování bakalářské práce.

Anotace

Bakalářská práce se zaměřuje na vzdělávání žáka s lehkým mentálním postižením v běžné třídě základní školy hlavního vzdělávacího proudu. Teoretická část obsahuje základní odborné informace o mentálním postižení, rozebírá jednotlivé stupně edukačního systému osob s tímto postižením včetně lehkého mentálního postižení a nahlíží i na podpůrná opatření. Praktická část analyzuje a komparuje žákovu spolupráci a potřebu podpory asistenta pedagoga při vyučování ve dvou různých obdobích jeho vzdělávání. Dále přináší praktické zkušenosti pedagogických pracovníků se vzděláváním žáka s lehkým mentálním postižením.

Klíčová slova

Asistent pedagoga, edukace, inkluzivní vzdělávání, mentální postižení, podpůrná opatření, rámcový vzdělávací program

Annotation

This bachelor's thesis focuses on the education of students with a mild mental disability in a regular class of a mainstream primary school. The theoretical part contains basic professional information about mental disabilities, analyses individual stages of the education system for people with this disability, including mild mental disabilities, and informs about support measures. The practical part analyses and compares pupils' cooperation and the need for the support of a teaching assistant during classes in two different educational periods. It also describes practical experience of teachers working with pupils with mild mental disabilities.

Keywords

Education, framework educational programme, inclusive education, mental disability, support measures, teaching assistant

OBSAH

ÚVOD.....	9
TEORETICKÁ ČÁST.....	11
1 MENTÁLNÍ POSTIŽENÍ.....	11
1.1 Vymezení pojmu mentální postižení, mentální retardace.....	11
1.2 Etiologie.....	12
1.3 Klasifikace a charakteristika jednotlivých stupňů	13
1.4 Specifika poznávacích procesů osob s mentálním postižením	15
1.5 Rizikové chování osob s mentálním postižením.....	17
2 EDUKACE DĚTÍ A ŽÁKŮ S MENTÁLNÍM POSTIŽENÍM.....	20
2.1 Legislativní rámec vzdělávání dětí a žáků s mentálním postižením.....	20
2.2 Vzdělávací soustava pro žáky s mentálním postižením.....	21
2.3 Rámcový vzdělávací program	24
2.3.1 Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením ve škole hlavního vzdělávacího proudu.....	25
2.4 Podpůrná opatření pro žáky s lehkým mentálním postižením	25
3 INKLUZIVNÍ VZDĚLÁVÁNÍ.....	28
3.1 Inkluzivní vzdělávání žáků v běžné základní škole.....	28
3.2 Cíle základního vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením	29
3.3 Klíčové kompetence při vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením.....	30
4 ASISTENT PEDAGOGA V INKLUZIVNÍM VZDĚLÁVÁNÍ	31
4.1 Asistent pedagoga	31
4.2 Činnosti asistenta pedagoga.....	32
4.3 Osobnostní předpoklady asistenta pedagoga	32
4.4 Problematika práce asistenta pedagoga	33
PRAKTICKÁ ČÁST	35
5 SPOLUPRÁCE ŽÁKA S LEHKÝM MENTÁLNÍM POSTIŽENÍM S ASISTENTEM PEDAGOGA.....	35
5.1 Stanovení cíle výzkumu.....	35
5.2 Stanovení výzkumných úkolů.....	35

5.3	Časoprostorové parametry výzkumu	35
5.4	Vymezení zkoumaného subjektu	35
5.4.1	Analýza základních informací o žákovi	36
5.5	Výzkumná metodika	37
5.6	Technika a sběr dat	38
5.7	Strategie terénní práce	38
5.8	Zpracování výsledků vlastního výzkumného šetření	38
5.9	Vyhodnocení výzkumných úkolů	40
5.10	Shrnutí výsledků výzkumného šetření	41
6	ZKUŠENOSTI PEDAGOGŮ SE VZDĚLÁVÁNÍM ŽÁKA S LEHKÝM MENTÁLNÍM POSTIŽENÍM V ZÁKLADNÍ ŠKOLE TŘEMOŠNÁ.....	42
6.1	Stanovení cíle výzkumu	42
6.2	Výzkumné otázky	42
6.3	Časoprostorové parametry výzkumu	43
6.4	Vymezení zkoumaného objektu.....	43
6.5	Výzkumná metodika	43
6.6	Technika a sběr dat	43
6.7	Strategie výzkumné práce	44
6.8	Zpracování výsledků výzkumného šetření	44
6.9	Vyhodnocení dotazníkového šetření.....	44
6.10	Shrnutí výsledků	50
6.11	Závěrečná zpráva z obou částí výzkumných šetření.....	51
	ZÁVĚR	53
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	55
	SEZNAM ZKRATEK	60
	SEZNAM TABULEK A GRAFŮ.....	62
	SEZNAM PŘÍLOH.....	63

ÚVOD

Inkluzivní vzdělávání je nedílnou součástí vyspělé společnosti. Česká republika (ČR) k inkluzi přistoupila až po roce 1989, kdy nastal počátek opouštění segregančního vzdělávání a začala snaha o vzdělávání nejvyššího možného počtu dětí s hendikepem v běžných školách. Předcházely tomu příprava a přijetí mnohých opatření ze strany státních institucí zajišťujících nastavení vhodných podmínek pro jejich začlenění. V hlavním vzdělávacím proudu byl tak vytvořen prostor pro společné vzdělávání dětí s dětmi, které jsou omezeny určitým zdravotním nebo sociálním hendikepem. Inkluzivním vzděláváním tyto děti dostávají možnost být součástí intaktní společnosti, která je připravuje na jejich budoucí kvalitu života.

Pro naši společnost je téma inkluze stále aktuální. Jak v řadách odborníků, tak i v řadách laické veřejnosti nepanuje názorová jednotnost na to, zda tyto děti vzdělávat v běžných školách či nikoliv. Veřejnost se například obává zpomalení tempa výuky při společné edukaci intaktních žáků s žáky se speciálními vzdělávacími potřebami (SVP), o přizpůsobení se takových žáků třídnímu kolektivu, jelikož děti se SVP mají odlišné potřeby při výuce. V současné době není neobvyklé, že zákonní zástupci dětí se SVP čelí návrhům ze strany školských institucí, aby se jejich dítě vzdělávalo mimo hlavní vzdělávací proud. Tyto návrhy se dotýkají jedné pětiny dětí se SVP a největší zastoupení 37 % představují žáci s lehkým mentálním postižením (LMP)¹.

Vzhledem k tomu, že již několik let autorka pracuje na pozici asistentky pedagoga (AP) a měla možnost žáka s LMP čtyři roky provázet při jeho vzdělávání v běžné základní škole (ZŠ), považuje téma „*Inkluzivní vzdělávání žáka s lehkým mentálním postižením v Základní škole Třemošná – případová studie*“ za velmi zajímavé profesně i osobně.

Cílem bakalářské práce je zjistit, analyzovat a porovnat vývoj vzdělávací činnosti v oblasti spolupráce AP s žákem s LMP, který je vzděláván v běžné ZŠ. Za tímto

¹ FIALOVÁ, L. *Dejte ho na speciální školu, tam mu bude líp. Pětina znevýhodněných žáků čelí tlaku na změnu školy, zjistil výzkum*. In: Šance Dětem [online]. © 2022-06-19. [cit. 2022-07-15]. Dostupné z: <https://sancedetem.cz/dejte-ho-na-specialni-skolu-tam-mu-bude-lip-petina-znevychodnenych-zaku-celi-tlaku-na-zmenu-skoly>

účelem mimo jiné osloví pedagogické pracovníky ZŠ Třemošná, aby jí sdělili osobní zkušenosti při vzdělávání žáka s tímto postižením. Práci rozdělí na dvě části, z nichž první bude částí teoretickou a druhá částí praktickou, resp. výzkumnou.

V první části práce se bude zabývat teoretickými poznatky, kdy se pokusí popsat mentální postižení, jeho specifika a edukaci dětí s tímto postižením. Dále se bude zabývat inkluzivním vzděláváním dětí s LMP včetně jednoho z podpůrných opatření, kterým je v této oblasti role AP.

V rámci druhé, tedy praktické části, se pokusí sestavit metodou pozorování časový snímek jednoho vzdělávacího týdne žáka s LMP s AP a ten použije ke zjištění míry potřeby jejich vzájemné spolupráce. K jejímu porovnání a následnému vyhodnocení bude čerpat informace z výzkumného šetření, které u téhož žáka prováděla v roce 2016. Tedy v době, kdy byl ve druhém ročníku ZŠ.

Cílem pozorování bude ověření autorkou stanovených výzkumných úkolů, zda došlo v průběhu vzdělávání žáka s LMP ke:

- a) Snížení potřeby spolupráce s asistentem pedagoga při výuce během týdne.
- b) Snížení četnosti relaxace žáka mimo kmenovou třídu při výuce v průběhu týdne.
- c) Stálé potřebě největší pomoci a podpory asistenta pedagoga při výuce jazyků a matematiky.

Dále dotazníkovým šetřením osloví pedagogické pracovníky, kteří v současnosti pracují s tímto konkrétním žákem, aby jí sdělili své zkušenosti s jeho pokračujícím vzděláváním v běžné ZŠ. Autorka se bude také zabývat analýzou školní dokumentace žáka.

Kromě pozorování, dotazníkového šetření a analýzy dokumentace při psaní této bakalářské práce využije dostupnou česky psanou literaturu a internetové zdroje.

TEORETICKÁ ČÁST

1 MENTÁLNÍ POSTIŽENÍ

1.1 Vymezení pojmu mentální postižení, mentální retardace

Pojmy mentální postižení a mentální retardace jsou v naší společnosti chápány a užívány jako slova stejného významu. V minulosti byl více používán pojem mentální retardace, kdy se prioritně zdůrazňovalo postižení jedince a v roce 1959, po konferenci Světové zdravotnické organizace (WHO), se termín zavedl do praxe. V současné době je ve vyspělých zemích společensky přijatelnější termín „osoba nebo člověk s mentálním postižením,“ jelikož se do popředí zájmu společnosti dostává člověk, jeho osobnost, jeho individuální potřeby k dosažení kvalitního života ve společnosti a až následně jeho postižení. S termínem mentální postižení se můžeme setkat ve speciálně pedagogickém oboru psychopedie, termín se také užívá v zákonech a vyhláškách², v pedagogické dokumentaci.³

U osob s mentálním postižením dochází k opoždění duševního vývoje s celkovým poklesem rozumových schopností a k horší adaptaci na sociální prostředí. Podle WHO se jedná o „stav zastaveného nebo neúplného duševního vývoje, který je charakterizován zvláště porušením dovedností, projevujícím se během vývojového období, postihujícím všechny složky inteligence, to je poznávací, řečové, motorické a sociální schopnosti.“⁴ Osoby s mentálním postižením mohou mít souběžně i další duševní onemocnění, jako např. neurotické a afektivní poruchy, schizofrenii. Duševní poruchy jsou u této skupiny osob třikrát až čtyřikrát častější než u osob v intaktní

² Termín používá např. zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních.

³ VALENTA, M., MICHALÍK, J., LEČBYCH, M. a kol. *Mentální postižení*. Vyd. 2., přepracované a aktualizované. Praha: Grada Publishing, a. s., 2018, s. 31-34. ISBN 978-80-271-0378-2.

⁴ ÚSTAV ZDRAVOTNICKÝCH INFORMACÍ A STATISTIKY ČR. *Mezinárodní klasifikace nemocí 10. revize* [online]. [cit. 2022-07-20]. Dostupné z: <https://mkn10.uzis.cz/prohlizec/F70-F79>.

společnosti. Dále může být mentální postižení doprovázeno tělesným nebo smyslovým postižením.⁵

1.2 Etiologie

Vznik mentálního postižení ovlivňuje mnoho příčin, které způsobují změnu psychického stavu a pokles rozumových schopností. Na tuto změnu mohou působit činitelé biologického, psychického a sociálního původu. Pokud se jedná o členění vzniku mentálního postižení v čase, hovoříme o třech obdobích, a to o období prenatalním, perinatálním a postnatálním.

Prenatální období se vyznačuje dobou od početí do narození jedince. V této době mají vliv na vznik mentálního postižení příčiny dědičné neboli genetické, které jsou přebírány od rodičů. Specifické genetické příčiny způsobují mutace genů, mutace nebo numerické změny chromozomů. Do skupiny dědičných metabolických onemocnění, která mohou způsobit mentální postižení, patří fenylketonurie, kterou však můžeme odstranit včasnou diagnostikou a dodržováním přísné diety od útlého věku jedince. Změna v počtu chromozomů způsobuje např. Downovým syndrom⁶, který je nejčastějším vrozeným onemocněním. Druhým nejčastějším je Edwardsův syndrom⁷ a relativně častým je Klinefelterův syndrom, který se vyznačuje změnou v počtu pohlavních chromozomů⁸. Vývoj embrya a následně plodu mohou ovlivnit infekční onemocnění matky, např. toxoplazmóza, chřipka, zarděnky, neštovice, syfilis, ale i alkoholismus⁹ nebo drogová závislost matky, užívání nevhodných léků v těhotenství, rentgenové záření. „Na vznik mentálního postižení může mít i vliv nedostatek plodové vody, dále vrozené vady lebky a mozku (mikrocefalie, hydrocefalie). Objevují se názory, že i prenatalní deprivace (např. silně nechtěné dítě) se může projevit na duševním zdraví ještě nenarozeného dítěte.“¹⁰

⁵ VALENTA, M. a MÜLLER, O. Psychopedie. Teoretické základy a metodika. Vyd. 5., aktualizované a rozšířené. Praha: Parta, 2013, s. 8-12. ISBN 978-80-7320-187-6.

⁶ Numerická mutace 21. chromozomu.

⁷ Numerická mutace 18. chromozomu.

⁸ Mužský jedinec má dva chromozomy X místo jednoho a jeden chromozom Y.

⁹ Fetální alkoholový syndrom.

¹⁰ Tamtéž, s. 60.

Perinatální období zahrnuje dobu těsně před porodem, dobu porodní a krátce po porodu. V této době může dojít k mechanickému poškození mozku, k nedostatku kyslíku u novorozence, což následně ovlivní vývoj centrální nervové soustavy. Předčasně narozený jedinec s nízkou porodní hmotností je též rizikový z pohledu mentálního postižení. Svoji roli může sehrát velmi výrazná novorozenecká žloutenka¹¹.

Postnatální období nastává po porodu a trvá až do smrti jedince. Jednou z příčin vzniku mentálního postižení v tomto období je zánět mozku (např. klíšťová encefalitida), dále krvácení do mozku, vznik nádorového onemocnění mozku, úraz hlavy nebo sociální faktory, ke kterým řadíme „zejména deprivaci, tedy dlouhodobé nenasycení některé ze základních lidských potřeb (v ústavní výchově či rodině). Bylo prokázáno, že právě takto zapříčiněná mentální retardace má své významné zastoupení u lehkého stupně. Lehká mentální retardace se tedy stává etiologickou kombinací organicity (v části případů), dědičnosti a vnějších sociokulturních podmínek (nepodnětnou výchovou, nestabilními rodinnými vztahy, špatnými bytovými podmínkami atp.).“¹²

1.3 Klasifikace a charakteristika jednotlivých stupňů

Obraz o rozumových schopnostech a dovednostech jedince, tedy inteligenci, vyjadřuje inteligenční kvocient, který vznikne vyhodnocením dosažené úrovně v určitém úkonu v porovnání s daným vývojovým stupněm jedince a chronologickým věkem. Mezinárodní klasifikace nemocí (MKN)¹³ stanovená WHO rozděluje mentální retardaci takto:

F70 Lehká mentální retardace – IQ 50 až 69. Jedinci disponují mechanickou pamětí na rozdíl od abstraktního myšlení. Mají problém s logickým uvažováním, porozuměním běžným pojmům, osvojení řeči, psaní a čtení je pomalejší. Hra je repetitivní. Velmi dobře se naučí základní osobní péči (hygienické návyky, oblékání, stravování). Jedinci se mohou vzdělávat ve školách speciálních i běžných, vzdělání dosahují v jednoduchých manuálně založených učebních oborech. Sociální a emoční podpora

¹¹ Hyperbilirubinémie — bilirubin působí toxicky na nervovou soustavu.

¹² VALENTA, M., MICHALÍK, J., LEČBYCH, M. a kol. *Mentální postižení*. Vyd. 2., přepracované a aktualizované. Praha: Grada, 2018, s. 70. ISBN 978-80-271-0378-2.

Tamtéž, s. 63-70.

¹³ V současné době se používá 10. revize MKN.

je pro tyto jedince velmi důležitá. Jsou schopni samostatného života. Dosahují mentálního věku deseti až jedenácti let dle Švarcové, MKN-10 uvádí mentální věk devět až dvanáct let. Tvoří skupinu přibližně 70 % všech jedinců s mentální retardací.

F71 Středně těžká mentální retardace – IQ 35 až 49. Jedinci mají výrazně omezené schopnosti řeči, někteří používají nonverbální komunikaci. Čtení a psaní u nich není možné, avšak Švarcová uvádí, že „většina žáků se středně těžkou mentální retardací si při kvalifikovaném pedagogickém vedení osvojí základy trivie (čtení, psaní, počítání).“¹⁴ Nejsou schopni vzdělávání, ale lze u nich pomocí výchovy zajistit základní sebeobslužné návyky a rozvoj praktických dovedností. Jedinec se středně těžkou mentální retardací není schopen samostatného života, nutný je stálý dohled v rodině nebo v zařízení sociálních služeb, které poskytuje odbornou péči. Mohou pracovat v chráněných dílnách. „Tito lidé jsou na první pohled ve společnosti nápadní – špatně artikulovanou řečí, neobratností, případně tělesnými abnormalitami a primitivními projevy.“¹⁵ Dosahují mentálního věku čtyři až osm let dle Švarcové, MKN-10 pracuje s věkem šest až devět let. Zastoupení mezi všemi osobami s mentální retardací je 20 %.

F72 Těžká mentální retardace – IQ 20 až 34. Lidé s těžkou mentální retardací mají problém s mluveným projevem, jejich řeč je nesrozumitelná a v edukačním procesu není možné naučit je triviu. Nejsou schopni samostatného života, potřebují pomoc i v základních sebeobslužných a sociálních návycích. Většinou žijí v ústavní péči. Jejich mentální postižení doprovází poruchy motoriky, příznaky poškození centrální nervové soustavy. Rozmezí mentálního věku se nachází od osmnácti měsíců do tři a půl roku opět dle Švarcové, MKN-10 uvádí tři až šest let.

F73 Hluboká mentální retardace – IQ pod 20. Tito jedinci jsou velmi vážně postiženi, nejsou schopni porozumět řeči, ani požadavkům a instrukcím. Objevuje se nonverbální komunikace v podobě úsměvu, pláče. Mají omezené motorické schopnosti, často bývají imobilní. Potřebná je stálá ošetrovatelská péče a dohled, lidé bývají umístěni v ústavní péči pro mentálně postižené. Jejich postižení bývá většinou kombinované s jiným postižením, může se jednat o sluchové, zrakové obtíže, epilepsii, atypický autismus

¹⁴ ŠVARCOVÁ, I. *Mentální retardace*. Vzdělávání, výchova, sociální péče. Vyd. 4., přepracované. Praha: Portál, 2011, s. 38. ISBN 978-80-7367-889-0.

¹⁵ HOSTÁK, L., HRDLIČKA, M., Libiger, J. a kol. *Psychiatrie a pedopsychiatrie*. Vyd. 2. Praha: Univerzita Karlova, s. 334. ISBN 978-80-246-5088-3.

a další tělesné poruchy. Jedinci mají sklony k sebepoškození. Dosahují maximální hranice mentálního věku sedmnácti měsíců dle Švarcové, MKN-10 stanovila hranici mentálního věku pod tři roky. Hlubokou mentální retardací trpí 5 % lidí z celkového počtu mentálně retardovaných.

F78 Jiná mentální retardace. Tato diagnóza se využívá v případech, kdy není možné stanovit stupeň inteligenčního kvocientu z důvodu dalšího postižení. Jedná se např. o osoby nevidomé, nemluvící, neslyšící, těžce tělesně postižené.

F79 Nespecifikovaná mentální retardace. Jde o prokázanou mentální retardaci, ale nedostatek zjištěných informací u jedince neumožňuje jeho zařazení do výše uvedených kategorií.¹⁶

MKN-10 k jednotlivému kódovému rozdělení mentální retardace přiřazuje ještě kód, který vyjadřuje postižení v oblasti chování jedince. Kód 0 – označuje minimální nebo žádné poruchy chování, 1 – výrazné poruchy chování vyžadující pozornost nebo léčbu, 8 – jiné poruchy chování, 9 – bez zmínky o poruchách chování. Stav hluboké mentální retardace s afekty vzteku a sebepoškození je označen F73.1.¹⁷

Mentální postižení je stav neměnný, avšak v průběhu času edukačním, rehabilitačním a výchovným působením na jedince může docházet ke zlepšení kvality života v oblasti motorické, rozumové, komunikační, sociální adaptace a soběstačnosti.

1.4 Specifika poznávacích procesů osob s mentálním postižením

Poznávací procesy, mezi které řadíme vnímání, myšlení, paměť, pozornost, řeč a učení, se vyvíjí u všech jedinců bez ohledu na jejich zdravotní stav. Lidé s mentálním postižením vykazují určité odlišnosti. Úroveň těchto procesů je ovlivněna stupněm

¹⁶ ŠVARCOVÁ, I. *Mentální retardace*. Vzdělávání, výchova, sociální péče. Vyd. 4., přepracované. Praha: Portál, 2011, s. 37-41. ISBN 978-80-7367-889-0.

HOSTÁK, L., HRDLIČKA, M., Libiger, J. a kol. *Psychiatrie a pedopsychiatrie*. Vyd. 2. Praha: Univerzita Karlova, s. 333-334. ISBN 978-80-246-5088-3.

HORT, VI., HRDLIČKA, M., KOCOURKOVÁ, J., MALÁ, E. a kol. *Dětská a adolescentní psychiatrie*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2008, s. 115-117. ISBN 978-80-7367-404-5.

ÚSTAV ZDRAVOTNICKÝCH INFORMACÍ A STATISTIKY ČR. *Mezinárodní klasifikace nemocí 10. revize* [online]. [cit. 2022-07-25]. Dostupné z: <https://mkn10.uzis.cz/prohlizec/F70-F79>.

¹⁷ RABOCH, J., PAVLOVSKÝ, P. a kol. *Psychiatrie*. Vyd.: 1. Praha: Univerzita Karlova, 2012, s. 343-344. ISBN 978-80-246-1985-9.

mentálního postižení, ale zároveň také tím, zda se jedinec pohybuje na horní nebo spodní hranici konkrétního daného stupně.

Vnímání u osob s mentálním postižením je pomalejší, podnětné reflexy se vytvářejí se zpožděním, což ovlivňuje jejich celkový psychický vývoj. Odlišností ve vnímání těchto osob je neschopnost prozkoumat určitý předmět do detailů, postačí jim povrchní poznání předmětu. Horší sluchové vnímání u mentálně postižených osob má vliv na opožděný rozvoj řeči. Nedostatečné počítky a vjemy lze částečně vyvážit výchovou a speciálním vzděláváním.

Myšlení jedinců s mentálním postižením se vyznačuje konkrétním myšlením, nedochází k rozvoji abstraktního myšlení, chybí jim dostatek představ. Pojmy a pravidla se naučí, ale nedokáží je uplatňovat, jelikož nerozumí jejich významu. Provází je nesoustavné myšlení, které je způsobeno neudržením souvislé pozornosti. Postrádají kritické myšlení, kdy nedovedou vyhodnotit důsledky svého jednání. Neumějí chápat logickou a časovou posloupnost z důvodu nedostatku tzv. sekvenčního myšlení.¹⁸ „Dostupnější jsou pro ně „nižší“ operace typu přiřazování, třídění, srovnání nežli „vyšší“ operace jako analýza, syntéza, a zejména generalizace.“¹⁹

Paměť je nedílnou součástí psychického vývoje, její kvalita a rozsah je velmi ovlivněn stupněm mentálního postižení. „Typickým znakem paměti dětí s mentální retardací je pomalé tempo osvojování nových poznatků a nestálost jejich uchování spojená s nepřesností vybavování.“²⁰ Neumí si logicky z paměti vybavit souvislosti, mají zafixovaný vjem tak, jak si ho osvojily. Pro uchování poznatků je nutné časté opakování. Ztráta paměťových stop u osob s mentálním postižením probíhá rychleji. Jedním z důvodů je používání mechanické paměti. S kvalitou paměti souvisí i úroveň myšlení.²¹

¹⁸ ŠVARCOVÁ, I. *Mentální retardace*. Vzdělávání, výchova, sociální péče. Vyd. 4., přepracované. Praha: Portál, 2011, s. 48-56. ISBN 978-80-7367-889-0.

¹⁹ VALENTA, M., MICHALÍK, J., LEČBYCH, M. a kol. *Mentální postižení*. Vyd. 2., přepracované a aktualizované. Praha: Grada, 2018, s. 248. ISBN 978-80-271-0378-2.

²⁰ ŠVARCOVÁ, I. *Mentální retardace*. Vzdělávání, výchova, sociální péče. Vyd. 4., přepracované. Praha: Portál, 2011, s. 55. ISBN 978-80-7367-889-0.

²¹ LEČBYCH, M. *Mentální retardace v dospívání a mladé dospělosti*. Vyd. 1. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008, s. 31. ISBN 978-80-244-2071-4.

Pozornost jedinců s mentální retardací je rozkolísaná, nestálá, jedinci mají sníženou schopnost svoji pozornost přenést a rozdělit na více činností současně. Osoby s mentální retardací jsou rychle unavitelné. Charakter narušení pozornosti je závislý na etiologii mentálního postižení, zda je způsobeno organickým poškozením centrální nervové soustavy nebo zda jde o genetickou příčinu.

Řeč může být zasažena po stránce expresivní, tak po stránce receptivní²². Dochází k nepochopení slovních obrátů, nadsázky, jedinci se vyjadřují krátkými slovními spojeními, jednoduchými větnými celky nebo jen skřeky, opakujícími se zvuky. Vždy záleží na stupni mentálního postižení, které ovlivňuje všechny formy řeči – mluvené, psané i čtené. „*Uvědomělého čtení a psaní v jednodušší formě je schopné jenom dítě s lehkou mentální retardací. V případě jedince se středně těžkou mentální retardací, který je schopen psaní, se jedná spíše o mechanickou činnost. Pokud čtení zvládne, často není schopen sdělit obsah přečteného.*“²³ Nejčastější vady řeči u osob s mentálním postižením jsou dyslalie (patlavost), rhinolalie (huhňavost), tumultus sermonis (breptavost), balbutis (koptavos), dysartrie (narušená artikulace).²⁴

Učení se novému probíhá mechanicky a v delším časovém období. Jedinec potřebuje být slovně či materiálně motivován a podporován, aby dosáhl stanoveného cíle, protože on sám nemá dostatek osobní motivace k cílevědomému učení.

1.5 Rizikové chování osob s mentálním postižením

Lidé s mentálním postižením nejsou zpravidla schopni dostatečně rozumět normám společnosti a jejich podstatě. Tito lidé odlišně vyhodnocují informace a většinou okamžitě bez promyšlení reagují na vzniklé situace včetně neadekvátního chování, které je jejich obrannou reakcí. Mají nižší schopnost sebeovládání, převládají emocionální impulsy. A proto „*patří z hlediska psychosociálního ohrožení k poměrně vysoce rizikovým skupinám. Mezi osobami s mentálním postižením (především lehčích forem) bývá zaznamenána vyšší míra ohrožení z hlediska výskytu sociálně patologických jevů.*

²² Expresivní – úroveň srozumitelnosti, výstižnosti a vyjadřování mluveným projevem, receptivní – porozumění a pochopení mluveného projevu.

²³ VALENTA, M., MICHALÍK, J., LEČBYCH, M. a kol. *Mentální postižení*. Vyd. 2., přepracované a aktualizované. Praha: Grada, 2018, s. 289. ISBN 978-80-271-0378-2.

²⁴ VALENTA, M., MICHALÍK, J., LEČBYCH, M. a kol. *Mentální postižení*. Vyd. 2., přepracované a aktualizované. Praha: Grada, 2018, s. 260-268, 286-292. ISBN 978-80-271-0378-2.

Osoby s mentálním postižením se mnohem častěji mohou stávat oběťmi sociálně patologického chování či trestných činů (především těžší formy mentálního postižení).²⁵

Sociálně patologické jevy mohou být prostředkem k posílení vlastního sebevědomí, k sebeprosazení v určité sociální skupině, jako důsledek negativní rodinné výchovy či únik ze situace, kterou nedovede takto postižený člověk řešit. K sociálně patologickým jevům řadíme:

a) Lhaní, kdy se jedná o vědomé vyslovení nepravdy s cílem vyhnout se nepříjemné situaci nebo záměrně někomu ublížit, někoho poškodit.

b) Vzдорovitost, která narušuje výchovné snažení socializace jedince. Vzdozem jedinec nesouhlasí s kladenými nároky na jeho osobu a tím se dostává do konfliktní situace s okolím. Následná reakce vzdorovitého jedince může vyústit k agresivitě verbální až fyzické.

c) Záškoláctví se dopouští děti, které mají obavu ze školního neúspěchu, který se projevuje negativním hodnocením jejich školní práce. Důvodem záškoláctví může být školní prostředí, rodina či osobnost dítěte. *„Počátkem záškoláctví bývá impulsivní jednání, které vyvolává nutnost dělat další přestupky (lhát, podvádět, utíkat). Může být i výrazem neochoty či neschopnosti akceptovat povinnost – ve třídě může záškoláctví působit i jako sociální model, který děti napodobují.²⁶*

d) Krádeže jsou plánovaným zcizením a nakládáním s cizí věcí. Mohou se objevit i krádeže, které souvisí s nutkavou, nezvládnutou potřebou vlastnit nějakou věc. Podstatnou roli sehraává výchovné prostředí, duševní vývoj jedince, který se krádeže dopustil. Krádeže se mohou uskutečňovat z mnoha důvodů, kterými jsou např. uspokojování vlastní potřeby, krádeže pro jiné s návazností sociální akceptace jedince v partě či z důvodu sociální deprivace. V případě kleptomanie, kterou trpí někteří lidé s mentálním postižením, se nejedná o poruchu chování, ale jde

²⁵ LUDÍKOVÁ, L. *Kombinované vady*. Vyd. 1. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2005, s. 39. ISBN 80-244-1154-7.

²⁶ SLOMEK, Z. *Etopedie*. Vyd. 1. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2010, s. 22. ISBN 978-80-86723-84-6.

o patologické kradení zařazené podle MKN-10 do skupiny nutkavé a impulzivní poruchy F63.2²⁷.

e) Návykové látky v populaci mentálně postižených užívají nejčastěji osoby s LMP. Ty se setkávají nejvíce s intaktní společností a jejich přístup k těmto látkám je tedy snadnější. Nemusí vždy předvídat, že se jedná o drogu a neumí se drogovým nástrahám dostatečně bránit, protože jsou více ovlivnitelní z důvodu sníženého intelektu. „*Motivací k užívání drogy může být snaha zbavit se pocitů méněcennosti a nepříjemné tenze, úzkostí, strachů, pocitu prázdnoty, nepochopení okolí. Svou roli sehrává nuda a nedostatek atraktivní činnosti, zvědavost i nepochopení závažnosti svého jednání.*“²⁸

Uvedené poruchy chování se váží především k lehčím formám mentálního postižení, kam ještě náleží útěky a toulání.²⁹ U těžších forem mentálního postižení se objevují poruchy chování představující sebepoškozování, stereotypní pohyby, hry s fekáliemi, piky³⁰, afektivní a agresivní jednání.³¹

²⁷ ÚSTAV ZDRAVOTNICKÝCH INFORMACÍ A STATISTIKY ČR. *Mezinárodní klasifikace nemocí. Nutkavé a impulzivní poruchy* [online]. [cit. 2022-10-28]. Dostupné z: <https://mkn10.uzis.cz/prohlizec/F60-F69>

²⁸ SLOMEK, Z. *Etopedie*. Vyd. 1. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2010, s. 22. ISBN 978-80-86723-84-6.

²⁹ SLOMEK, Z. *Etopedie*. Vyd. 1. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2010, s. 21-27. ISBN 978-80-86723-84-6.

³⁰ Duševní choroba spojená s pojidáním nejedlých věcí (např. papíru, dřeva, křídly, skla).

³¹ VALENTA a M., MÜLLER, O. *Psychopedie*. Teoretické základy a metodika. Vyd. 5., aktualizované a rozšířené. Praha: Parta, 2013, s. 54. ISBN 978-80-7320-187-6.

2 EDUKACE DĚTÍ A ŽÁKŮ S MENTÁLNÍM POSTIŽENÍM

2.1 Legislativní rámec vzdělávání dětí a žáků s mentálním postižením

V ČR je nosným dokumentem pro vzdělávání dětí a žáků s mentálním postižením zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), který se v § 16 zabývá vzděláváním dětí, žáků a studentů se SVP. V této skupině jsou i osoby s mentálním postižením, které mají právo na rovnocenné vzdělávání jako všichni zdraví jedinci. Pro děti a žáky s mentálním postižením je školní docházka povinná ve formě denního, individuálního vzdělávání bez pravidelné účasti ve vyučování nebo v případech hluboké mentální retardace probíhá vzdělávání podle fyzických a psychických možností konkrétního jedince.³²

Vyhláška č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných, obsahuje pravidla vzdělávání pro děti, žáky a studenty se SVP a žáky nadané. Závazný dokument zahrnuje informace k podpurným opatřením a k individuálním vzdělávacím plánům (IVP) tak, aby vzdělávání odpovídalo individuálním potřebám dítěte.³³

Vyhláška č. 72/2005 Sb.³⁴, o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních (ŠPZ), ukládá školským institucím informační, diagnostickou, poradenskou a metodickou činnost, která je směřována k dětem, žákům a studentům, k jejich zákonným zástupcům, školám a školským zařízením. Řídí se jí školy, pedagogicko-psychologické poradny, speciálně pedagogická centra, kteří poskytují mimo jiné služby při výchově a vzdělávání žáků s mentálním postižením.³⁵

³² ZÁKONY PRO LIDI. *Zákon č. 561/2004 Sb., zákon o předškolním, základním, středním a vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)* [online]. Aktuální znění 1.2.2022-30.9.2025 [cit. 2022-08-30]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-561#>.

³³ ZÁKONY PRO LIDI. *Vyhláška č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných* [online]. Aktuální znění 1.1.2021 [cit. 2022-08-30]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2016-27>

³⁴ Vyhláška je novelizovaná vyhláškou č. 116/2011 Sb., s účinností od 1.9.2011.

³⁵ ZÁKONY PRO LIDI. *Vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních* [online]. Aktuální znění 1.1.2021 [cit. 2022-09-02]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2005-72>

2.2 Vzdělávací soustava pro žáky s mentálním postižením

Vzdělávání dětí s mentálním postižením můžeme rozdělit do čtyř úrovní. Prvním obdobím je předškolní vzdělávání, následuje plnění povinné školní docházky, na kterou navazuje střední vzdělávání a posledním edukačním článkem je celoživotní vzdělávání.³⁶

Předškolní vzdělávání je určeno dětem od tří let do nástupu povinné školní docházky. Institucionálně ho zajišťují běžné mateřské školy (MŠ), ve kterých je od roku 2017/2018 poslední ročník povinný. V rámci společného vzdělávání je mohou navštěvovat i děti se SVP, tedy i děti s LMP.

Další formou předškolního vzdělávání je skupinová integrace. V rámci ní vznikají třídy pro děti se SVP jako součást běžných MŠ, které jsou určeny dětem s mentálním postižením a souběžným kombinovaným postižením. Z důvodu opožděného vývoje řeči a dyslalie děti s mentálním postižením též navštěvují logopedické třídy při běžné MŠ. Pokud dítě trpí kombinovaným postižením, nejen mentálním, může navštěvovat i jiné druhy MŠ, které jsou určeny pro děti se sluchovým či zrakovým postižením. Děti s těžším mentálním postižením docházejí do MŠ speciální.

Před zahájením povinné školní docházky může dítě s mentálním postižením docházet do přípravného stupně při ZŠ speciální, který se nezapočítává do povinné školní docházky. Je určen pro děti od pěti let a zřizuje se především jako příprava na další vzdělávání pro děti se středně těžkým, těžkým a hlubokým mentálním postižením. Přípravný stupeň dítě může navštěvovat nejdéle 3 roky.³⁷

Při běžné ZŠ jsou také zřizovány přípravné třídy, které byly primárně donedávna určeny dětem se sociálním znevýhodněním, ale v současné době se tam mohou vzdělávat všechny děti. Vzdělávací proces probíhá podle Rámcového vzdělávacího programu (RVP) pro předškolní vzdělávání.³⁸

³⁶ KRÍŽKOVÁ, P. *Vzdělávání dětí s mentálním postižením*. In: Šance Dětem. [online]. © 08.08.2022. [cit. 2022-09-14]. Dostupné z: <https://sancedetem.cz/vzdelavani-deti-s-mentalnim-postizenim>

³⁷ BENDOVÁ, P. a ZIKL, P. *Dítě s mentálním postižením ve škole*. Vyd. 1. Praha: Grada Publishing, a. s., 2011, s. 34-35. ISBN 978-80-247-3854-3.

³⁸ LECHTA, V. *Inkluzivní pedagogika*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2016, s. 212. ISBN 978-80-262-1123-5.

Žáci s mentálním postižením plní povinnou školní docházku prostřednictvím vzdělávání v ZŠ hlavního vzdělávacího proudu nebo ve školách zřízených podle § 16 odst. 9³⁹ školského zákona. Vzdělávání v běžné ZŠ probíhá formou integrace individuální nebo skupinové⁴⁰, na kterou má právo každé dítě ve spádové škole bez rozdílu postižení.

V ZŠ s upravenými minimálními doporučenými výstupy se především vzdělávají žáci s LMP, ale navštěvují ji i žáci s jinými psychickými poruchami, autismem, kombinovaným postižením nebo žáci se specifickými poruchami učení a chování. Povinná školní docházka je devítiletá, edukace probíhá na základě Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání (RVP ZV). K výuce škola využívá speciálně pedagogické prostředky, které obsahují didaktické, diagnostické a terapeuticko-formativní metody, kompenzační, rehabilitační a učební pomůcky. Zahrnutý jsou předměty speciálně pedagogické péče⁴¹ a ve třídách je nižší počet žáků. Školy disponují např. dřevodílnami, keramickými a výtvarnými dílnami, pozemky, zahradami, které jsou využívány pro praktickou přípravu žáků.⁴²

Žáky se středně, těžce a s hlubokým mentálním postižením je vhodné vzdělávat v ZŠ speciální, přičemž u jedinců s hlubokým mentálním postižením je možné vzdělávání individuální v domácím prostředí⁴³, které odpovídá jejich adekvátnímu zdravotnímu stavu. ZŠ speciální se zaměřuje na „rozvoj poznatků o společnosti, dále na základní návyky sebeobsluhy, praktických činností a maximální možnou míru osvojení si dovedností trivie (čtení, psaní, počítání).“⁴⁴ Je členěna na první a druhý stupeň, kdy je délka vzdělávání na prvním stupni stanovena na šest let a na druhém stupni na čtyři roky. Vzdělávání tak probíhá deset let a po jeho ukončení žák získá jen základy vzdělání. ZŠ speciální pracuje s RVP pro vzdělávání žáků v ZŠ speciální, který se skládá ze dvou částí. Jedna část se zaměřuje na vzdělávání žáků se středně těžkým

³⁹ ZŠ s upravenými minimálními doporučenými výstupy nebo v ZŠ speciálních.

⁴⁰ Individuální integraci se rozumí zařazení žáka do běžné třídy ZŠ, skupinová integrace představuje vytvoření třídy pro žáky se SVP v běžné ZŠ.

⁴¹ Např. individuální logopedická péče, zdravotní tělesná výchova, rehabilitační výchova.

⁴² VALENTA, M., MICHALÍK, J., LEČBYCH, M. a kol. *Mentální postižení*. Vyd. 2, přepracované a aktualizované. Praha: Grada Publishing, a. s., 2018, s. 122-125. ISBN 978-80-271-0378-2.

⁴³ Školský zákon č. 561/2004 Sb., § 42.

⁴⁴ KRÍŽKOVÁ, P. *Vzdělávání dětí s mentálním postižením*. In: Šance Dětem [online]. © 08.08.2022. [cit. 2022-09-14]. Dostupné z: <https://sancedetem.cz/vzdelavani-deti-s-mentalnim-postizenim>

mentálním postižením a prostřednictvím druhé se vzdělávají žáci s těžkým mentálním postižením a s postižením více vadami.⁴⁵

Ve školním roce 2021/2022 se vzdělávalo v základním školství 15 180 žáků s mentálním postižením, což představuje 13,6 % z celkového počtu 111 855 žáků se zdravotním postižením v ZŠ.⁴⁶

Střední vzdělávání je pro žáky s mentálním postižením možné na běžných typech středních škol za předpokladu, že splní podmínku ukončeného základního vzdělání na ZŠ a podmínky přijímacího řízení. Tedy splní stejné podmínky jako žáci intaktní. Vzdělávací systém ČR má pro střední vzdělávání žáků s mentálním postižením k dispozici školy, na kterých jsou podmínky vzdělávání přizpůsobeny jejich možnostem.

Prvním typem jsou dvouletá nebo tříletá odborná učiliště s redukovanými učebními plány, na kterých žáci získají nižší střední odborné vzdělání s výučním listem. Mohou se tak vzdělávat např. v oborech: „*Kovářské práce, Keramické práce, Papírenské práce a kartonážnické práce, Farmářské práce, Práce ve zdravotnických a sociálních zařízeních (provozní a pečovatelské práce), Kuchařské práce, Prodavačské práce, Zednické práce, Čalounické práce, Pekařské a cukrovinkářské práce, Řeznické a uzenářské práce, Malířské, lakýrnické a natěračské práce, Šití oděvů, Šití prádla, Obuvnické práce, ..., celkově kolem sedmi desítek učebních oborů.*⁴⁷

Druhým typem středního vzdělávání je praktická škola, která nabízí jednoleté nebo dvouleté studium. V jednoletém studiu se vzdělávají žáci s těžkým mentálním postižením, kombinovaným postižením nebo autismem. Vzdělávání probíhá podle RVP pro obor vzdělávání pro praktickou školu jednoletou a je zaměřeno na manuální činnosti. Dvouletý obor je pro žáky s lehkým a středně těžkým mentálním postižením v kombinaci s jiným postižením. Opět je vzdělávání zaměřeno na manuální činnosti,

⁴⁵ BENDO VÁ, P. a ZIKL, P. *Dítě s mentálním postižením ve škole*. Vyd. 1. Praha: Grada Publishing, a. s., 2011, s. 34-40. ISBN 978-80-247-3854-3.

⁴⁶ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Školy a školská zařízení 2021/2022. Analytická část – 2. Základní vzdělávání* [online]. © 31.08.2022. [cit.2022-09-17]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/164606752/23004222a2.pdf/580c6159-b973-48de-9bee-d14eba1bca3e?version=1.5>

⁴⁷ VALENTA, M., MICHALÍK, J., LEČBYCH, M. a kol. *Mentální postižení*. Vyd. 2., přepracované a aktualizované. Praha: Grada Publishing, a. s., 2018, s. 127. ISBN 978-80-271-0378-2.

pracovní návyky, ale také na rozšíření všeobecného vzdělání. Vzdělává se podle RVP pro obor vzdělávání praktická škola dvouletá.⁴⁸

Celoživotní vzdělávání osob s mentálním postižením rozlišuje dvě kategorie, k nimž řadíme základní vzdělávání a další vzdělávání.

Základní vzdělávání je určeno lidem s mentálním postižením, kteří neabsolvovali povinnou školní docházku, jelikož její plnění nebylo povinné nebo těm, kteří ji nedokončili.

Do kategorie dalšího vzdělávání patří např. kurzy pro doplnění vzdělání (kurz pro získání základního vzdělání zajišťují běžné ZŠ nebo kurz základů vzdělání, který realizují ZŠ speciální), večerní školy a aktivační centra. Délka trvání takových kurzů je jeden rok, studium není omezeno věkem a probíhá v denní či dálkové formě. Večerní školy naplňují individuální a aktuální potřeby, rozšiřují základní vědomosti a praktické dovednosti účastníků, zabývají se komunikačními dovednostmi. Tyto školy jsou většinou zakládány občanskými sdruženími. Pod školská zařízení patří také aktivační centra, která se zřizují při ZŠ speciálních. Jsou určena osobám s mentálním postižením s ukončenou povinnou školní docházkou, kteří nenalezli nebo ztratili uplatnění na otevřeném či chráněném trhu práce⁴⁹.⁵⁰

2.3 Rámcový vzdělávací program

RVP je jedním z nejdůležitějších kurikulárních dokumentů českého školství, který je tvořen na státní úrovni Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR (MŠMT) po předchozím projednání s příslušnými ministerstvy. Je závazný pro vytváření školních vzdělávacích programů (ŠVP)⁵¹ a je zpracován pro oblasti všech oborů vzdělání v předškolním, základním, základním uměleckém, jazykovém a středním vzdělávání. Vytyčuje konkrétní cíle, vymezuje jejich obsah a stanovuje podmínky průběhu, délky

⁴⁸ BENDO VÁ, P. a ZIKL, P. *Dítě s mentálním postižením ve škole*. Vyd. 1. Praha: Grada Publishing, a. s., 2011, s. 41. ISBN 978-80-247-3854-3.

⁴⁹ Chráněný trh práce – zákon č. 435/2004 Sb., zákon o zaměstnanosti, § 78, ve znění pozdějších předpisů.

ZÁKONY PRO LIDI. *Zákon č. 435/2004 Sb., zákon o zaměstnanosti* [online]. [cit. 2022-09-17]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-435>

⁵⁰ KŘÍŽKOVÁ, P. *Vzdělávání dětí s mentálním postižením*. In: Šance Dětem [online]. © 08.08.2022 [cit. 2022-09-17]. Dostupné z: <https://sancedetem.cz/vzdelavani-deti-s-mentálním-postižením>

⁵¹ Podle ŠVP se uskutečňuje vzdělávání na jednotlivých školách.

trvání a ukončování vzdělávání. Dále jsou v něm uvedeny požadavky pro vzdělávání žáků se SVP, pro materiální, personální a organizační zajištění a též zahrnuje oblast bezpečnosti a ochrany zdraví. RVP vychází z nejnovějších poznatků vědních disciplín, pedagogiky a psychologie, a zahrnuje zásady pro tvorbu ŠVP.⁵²

2.3.1 Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením ve škole hlavního vzdělávacího proudu

Žáci s LMP se v běžných ZŠ vzdělávají podle RVP ZV, ve kterém je upravena minimální doporučená úroveň výstupů (MDÚ). Tito žáci jsou zařazeni do třetího stupně podpůrných opatření a ŠPZ pro ně doporučuje „úpravu výstupů a vzdělávacích obsahů tak, aby byl zajištěn soulad mezi vzdělávacími požadavky a skutečnými možnostmi žáků, vyplývajícími z jejich zdravotního znevýhodnění, a aby vzdělávání směřovalo k dosažení jejich osobního maxima.“⁵³ MDÚ výstupů je vždy nižší než očekávané výstupy RVP ZV pro intaktní žáky, avšak je vždy vyšší než u očekávaných výstupů RVP pro obor vzdělávání na ZŠ speciálních. V RVP ZV jsou MDÚ výstupy označeny malým písmenem „p“.

U žáků s LMP je možné kombinovat MDÚ výstupů s očekávanými výstupy RVP ZV s ohledem na jejich schopnosti v případě jednoho předmětu, ale v rámci více tematických celků. K tomuto dochází na základě doporučení ŠPZ a upravení IVP žáka s LMP. Učivo s MDÚ výstupů je začleněno do jednotlivých vzdělávacích ročníků ve ŠVP, který se vypracovává na školní úrovni a je závazný pro vzdělávání na školách.⁵⁴

2.4 Podpůrná opatření pro žáky s lehkým mentálním postižením

Podpůrná opatření pro vzdělávání žáků se SVP jsou členěna do pěti stupňů, přičemž žáci s LMP jsou zařazeni do stupně třetího.

⁵² ZÁKONY PRO LIDI. Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), § 3 a 4 [online]. Aktuální znění 1.2.2022-30.9.2025 [cit. 2022-09-18]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-561>

⁵³ VALENTA, M. a kol. *Katalog podpůrných opatření*. Dílčí část pro žáky s potřebou podpory ve vzdělávání z důvodu mentálního postižení nebo oslabení kognitivního výkonu. Vyd. 2., přepracované a rozšířené vydání. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2020, s. 72. ISBN 978-80-244-5715-4.

⁵⁴ JEDNOTNÝ METODICKÝ PORTÁL MŠMT. *RVP ZV – Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. MŠMT © 2022 [cit. 2022-09-30]. Dostupné z: <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcove-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani-rvp-zv/>

Konkrétní podpůrná opatření jsou stanovena vyhláškou č. 27/2016 Sb.⁵⁵ a jejich výčet najdeme také v Katalogu podpůrných opatření⁵⁶, kde jsou rozpracována do jednotlivých stupňů podpory. Jsou následující:

a) IVP je jedním z nejdůležitějších podpůrných opatření, ve kterém se odráží MDÚ výstupů v podobě upraveného vzdělávacího obsahu, který je přizpůsoben konkrétním možnostem a schopnostem žáka. Lze jej v průběhu vzdělávání operativně upravit a nahradit tak, aby ještě lépe odpovídal jeho možnostem (např. druhý cizí jazyk zaměnit za český jazyk a více podpořit rozvoj čtenářských dovedností). Takové rozhodnutí vychází z doporučení ŠPZ a musí být zahrnuto do IVP žáka. *„IVP není uzavřeným dokumentem, může být podle potřeb žáka během školního roku doplňován a upravován.“*⁵⁷;

b) AP je doporučen ŠPZ a jedním z jeho úkolů je spolupráce a podpora žáka nebo více žáků se SVP;

c) metody výuky při inkluzivním vzdělávání žáků je vhodné volit tak, aby byli všichni účastníci vzdělávacího procesu schopni využít svůj vlastní potenciál ke splnění zadaného úkolu. Vhodná metoda by měla přinést efektivní komunikaci mezi žáky, jejich spolupráci, rozvíjení sociálních dovedností. Žákovi s LMP podle potřeby pomáháme a využíváme k tomu např. metodu kooperativního učení, metodu aktivního vyučování;

d) strukturalizace výuky u žáků s LMP spočívá v dělení úkolů do menších celků a jednotlivých kroků tak, aby u žáka nedocházelo ke snížení koncentrace a k rozvinutí tenze z důvodu neporozumění a nepochopení zadaných úkolů. Tímto krokem můžeme snížit problémové chování jako je agresivita, negativismus, záchvaty vzteku. Vhodné je nastavení motivačního a odměňovacího systému;

e) individuální práce žáka s LMP je založena na vzájemné spolupráci s AP nebo na přímé spolupráci s učitelem ve třídě. Společně pak pracují na řešení úkolů, využívají k tomu názorné pomůcky, přehledy učiva, výukové programy na PC. Během vyučování

⁵⁵ Vyhláška č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných, příloha 1 k této vyhlášce.

⁵⁶ Katalog podpůrných opatření pro žáky s potřebou podpory z důvodu mentálního postižení nebo oslabení kognitivního výkonu.

⁵⁷ VIKTORIN, J. *Inkluzivní vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením na základních školách*. Výzkumný projekt. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2018, s. 56. ISBN 978-80-210-9076-7.

je zařazena relaxace žáka dle jeho potřeb. Žák s AP spolupracují v kmenové třídě nebo v odůvodněných případech i mimo ni.

Dále můžeme využít podpůrných opatření spočívajících ve změně časové a prostorové organizace výuky, v předmětech speciálně pedagogické péče⁵⁸, v pedagogické intervenci, v hodnocení žáka⁵⁹, které je součástí IVP. Důležitým podpůrným opatřením jsou pomůcky, na které mají žáci nárok bez jakékoliv finanční spoluúčasti zákonných zástupců. „U žáků s LMP aplikujeme pomůcky, které jsou zaměřeny do oblastí reedukace, a to zejména percepce, jemné motoriky a vizuomotorické koordinace, řečových funkcí a poznávacích funkcí.“⁶⁰ Využíváme speciální učebnice⁶¹, pracovní sešity, doplňkovou literaturu, počítačové programy Mentio⁶². Časté pomůcky jsou obrazové, číselné a gramatické přehledy, sešity s pomocnými linkami, slovníček pojmů, které žák nemá dobře osvojené, názorné pomůcky v podobě skutečných předmětů.⁶³

⁵⁸ Logopedická péče, zdravotní tělesná výchova, rozvoj grafomotorických dovedností, nácvik sociální komunikace, rozvoj jazykových kompetencí, orientace v prostoru pomocí metody FIE.

⁵⁹ Hodnocení slovní nebo kombinované se známkou, prostřednictvím portfolia, méně využívat kritériální hodnocení a sebehodnocení.

⁶⁰ VALENTA, M. a kol. *Katalog podpůrných opatření*. Dílčí část pro žáky s potřebou podpory ve vzdělávání z důvodu mentálního postižení nebo oslabení kognitivního výkonu. Vyd. 2., přepracované a rozšířené vydání. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2020, s. 180. ISBN 978-80-244-5715-4.

⁶¹ Lze využít učebnice z nakladatelství Septima nebo z nakladatelství Parta.

⁶² Např. Mentio nakupování, Mentio slovesa a další.

MENTIO. *Logopedický software a výukové počítačové programy pro děti a dospělé se speciálními vzdělávacími potřebami* [online]. [cit. 2022-09-26]. Dostupné z: <https://www.mentio.cz/>

⁶³ VALENTA, M. a kol. *Katalog podpůrných opatření*. Dílčí část pro žáky s potřebou podpory ve vzdělávání z důvodu mentálního postižení nebo oslabení kognitivního výkonu. Vyd. 1. Olomouc: Univerzita Palackého Olomouc, 2015, s. 54-73, 161-166, 178-184. ISBN 978-80-244-4614-1.

3 INKLUZIVNÍ VZDĚLÁVÁNÍ

3.1 Inkluzivní vzdělávání žáků v běžné základní škole

Při inkluzivním vzdělávání žáků je nutné vytvořit vhodné školní prostředí, ve kterém se všichni žáci budou cítit komfortně a dostanou stejné šance na své vzdělání. K efektivní edukaci žáků s LMP v běžné ZŠ přispívá dobré nastavení pedagogických cílů, obsahů a metod. Pozornost pedagogických pracovníků by měla být zaměřena nejen na žáky intaktní, ale i na individuální učební a výkonové potřeby jednotlivých inkludovaných žáků. Pro tyto žáky je velmi náročné udržet vlastní pozornost a soustředěnost a dochází u nich k velmi rychlé unavitelnosti. Pedagogové by měli u žáků s LMP tato specifika umět rozpoznat, respektovat je, zajistit pro ně změnu činností s propracovanou motivací a vytvořit jim vhodné podmínky k relaxaci. V edukačním procesu je nezbytně nutné využít podpůrná opatření, prostřednictvím kterých také dochází k naplnění stanovených cílů. Pedagogičtí pracovníci volí „časté opakování a procvičování učiva a používání názorných pomůcek, to jsou hlavní postupy, které využívají učitelé základních škol, když mají ve třídě také žáky s lehkým mentálním postižením. Žáci musí mít příležitost během vyučování aktivně odpovídat.“⁶⁴ Aktivní komunikaci při výuce podporuje rozmanitá forma výuky. Učitelé mohou zvolit např. interaktivní a kooperativní učení, projektové vyučování, učení žáka žákem nebo individuální komunikaci. Důležitá je vzájemná interakce všech žáků ve třídě, jelikož tato spolupráce přispívá k lepší adaptaci žáků s LMP v prostředí třídního kolektivu, vede k utváření sociálních vazeb s vrstevníky a přispívá k osvojování základních sociálních pravidel. Současně mezi žáky vzniká vzájemný respekt a tolerance k žákům s postižením. Velkou úlohu při vzdělávání žáků s LMP v běžné ZŠ sehrává úzká spolupráce se zákonnými zástupci žáků, se speciálně pedagogickým centrem a se školním speciálním pedagogem.⁶⁵ „Úloha poradenského systému je klíčová především ve fázi identifikace speciálních vzdělávacích potřeb, ale

⁶⁴ BARTOŇOVÁ, M., VÍTKOVÁ, M. a kol. *Vzdělávání se zaměřením na inkluzivní didaktiku a vyučování žáků se speciálními vzdělávacími potřebami ve škole hlavního vzdělávacího proudu*. Vyd. 1., třetí dotisk. Brno: Masarykova univerzita, 2016, s. 160-161. ISBN 978-80-210-6678-6.

⁶⁵ BARTOŇOVÁ, M. a VÍTKOVÁ, M. *Strategie vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami v inkluzivním prostředí základní školy*. Texty k distančnímu vzdělávání. Vyd. 1. Brno: Paido, 2016, s.272-286. ISBN 978-80-7315-255-0.

jeho úloha je důležitá i při samotném vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami. “⁶⁶

3.2 Cíle základního vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením

Cíle základního vzdělávání žáků s LMP jsou shodné s cíli pro intaktní žáky a jsou zakotveny v RVP ZV. Ve výchovně vzdělávacím procesu se při jejich naplňování uplatňují takové přístupy, metody a formy, které odpovídají vývojovým a osobnostním zvláštnostem žáků.

K cílům základního vzdělávání u žáků patří:

- a) „umožnit žákům osvojit si strategie učení a motivovat je pro celoživotní učení;
- b) podněcovat žáky k tvořivému myšlení, logickému uvažování a k řešení problémů;
- c) vést žáky k všestranné, účinné a otevřené komunikaci;
- d) rozvíjet u žáků schopnost spolupracovat a respektovat práci a úspěchy vlastní i druhých;
- e) připravovat žáky k tomu, aby se projevovali jako svébytné, svobodné a zodpovědné bytosti, uplatňovali svá práva a naplňovali své povinnosti;
- f) vytvářet u žáků potřebu projevovat pozitivní city v chování, jednání a v prožívání životních situací; rozvíjet vnímavost a citlivé vztahy k lidem, prostředí i k přírodě;
- g) učit žáky aktivně rozvíjet a chránit fyzické, duševní a sociální zdraví a být za ně odpovědný;
- h) vést žáky k toleranci a ohleduplnosti k jiným lidem, jejich kulturám a duchovním hodnotám, učit je žít společně s ostatními lidmi;
- ch) pomáhat žákům poznávat a rozvíjet vlastní schopnosti v souladu s reálnými možnostmi a uplatňovat je spolu s osvojenými vědomostmi a dovednostmi při rozhodování o vlastní životní a profesní orientaci;
- i) pomáhat žákům orientovat se v digitálním prostředí a vést je k bezpečnému, sebejistému, kritickému a tvořivému využívání digitálních technologií při práci, při učení, ve volném čase i při zapojování do společnosti a občanského života. “⁶⁷

⁶⁶ BARTOŇOVÁ, M., VÍTKOVÁ, M. a kol. *Inkluzivní vzdělávání v podmínkách současné české školy*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2010, s. 250. ISBN 978-80-210-5383-0.

⁶⁷ JEDNOTNÝ METODICKÝ PORTÁL MŠMT. *RVP ZV – Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. MŠMT © 2022 [cit. 2022-09-30]. Dostupné z: <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcove-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani-rvp-zv/>

3.3 Klíčové kompetence při vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením

RVP ZV obsahuje klíčové kompetence základního vzdělání, které by měl žák získat jeho dokončením. Jedná se o soubor vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot, které jsou důležité pro další rozvoj každého člověka a jeho uplatnění ve společnosti. Jde o proces dlouhodobý, provázející jedince i po ukončení základního vzdělání. Klíčové kompetence se dělí na: kompetence k učení, kompetence k řešení problémů, kompetence komunikativní, kompetence sociální a personální, kompetence občanské, kompetence pracovní a nově zařazené kompetence digitální⁶⁸.⁶⁹ U žáků s LMP při naplňování klíčových kompetencí musíme mít na zřeteli jejich specifické potřeby oproti žákům intaktním, stejně tak, jako u naplňování cílů vzdělávání. Před zrušením RVP s přílohou upravující vzdělávání žáků s LMP⁷⁰, byl kladen důraz zejména na „*klíčové kompetence pracovní, sociální a personální, komunikativní.*“⁷¹

⁶⁸ Kompetence digitální jsou zařazeny s účinností od 1.9.2021.

⁶⁹ JEDNOTNÝ METODICKÝ PORTÁL MŠMT. *RVP ZV – Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. MŠMT © 2022 [cit. 2022-09-30]. Dostupné z: <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcovy-vzdelavacici-program-pro-zakladni-vzdelavani-rvp-zv/>

⁷⁰ Konec platnosti ke dni 31.8.2016.

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY ČR. *Opatření ministryně RVP ZV 2016* [online]. © 2016-02-22. [cit. 2022-09-30]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/file/37053/>

⁷¹ JEDNOTNÝ METODICKÝ PORTÁL MŠMT. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání – příloha upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením* [online]. MŠMT © 2022 [cit. 2022-09-30]. Dostupné z: <https://www.edu.cz/wp-content/uploads/2020/08/rvpzv-lmp.pdf>

4 ASISTENT PEDAGOGA V INKLUZIVNÍM VZDĚLÁVÁNÍ

4.1 Asistent pedagoga

K hlavním nástrojům inkluzivního vzdělávání žáků se SVP ve školách hlavního vzdělávacího proudu patří pozice AP, která se řadí mezi pedagogické pracovníky.⁷² Zřizuje ji ředitel školy na základě doporučení ŠPZ, informovaného souhlasu zletilého žáka nebo zákonného zástupce a náleží žákům se SVP, kteří se nacházejí ve třetím až pátém stupni podpůrných opatření. ŠPZ stanoví časovou dotaci, návrh činností a platnost přidělení AP. Po konzultaci s výchovnou poradkyní školy se rozhodne, zda se bude jednat o AP individuálního pro jednoho žáka po dobu výuky nebo sdíleného, který zajišťuje podporu pro více žáků se SVP při výuce v jedné třídě.

Vyhláška č. 27/2016 Sb., ve znění pozdějších předpisů specifikuje pozice AP takto: „*Asistent pedagoga poskytuje podporu jinému pedagogickému pracovníkovi při vzdělávání žáka či žáků se speciálními vzdělávacími potřebami v rozsahu podpůrného opatření. Asistent pedagoga pomáhá jinému pedagogickému pracovníkovi při organizaci a realizaci vzdělávání, podporuje samostatnost a aktivní zapojení žáka do všech činností uskutečňovaných ve škole v rámci vzdělávání, včetně poskytování školských služeb.*“⁷³

AP pracuje v kmenové třídě žáka se SVP nebo mimo ni, např. v případech individuálního výkladu učiva, nekoncentrované pozornosti nebo nepřizpůsobivého chování žáka při výuce. Je nedílnou součástí výchovně-vzdělávacího procesu, který „*by měl představovat jakýsi informační můstek mezi žákem, jeho rodinou a školou.*“⁷⁴

⁷² Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících, § 2 odst. 2., ve znění pozdějších předpisů.

⁷³ ZÁKONY PRO LIDI. Vyhláška č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných [online]. Aktuální znění 1.1.2021 [cit. 2022-09-04]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2016-27>

⁷⁴ KENDÍKOVÁ, J. *Vademecum asistenta pedagoga*. Vyd. 1. Praha: Pasparta, 2016, s. 73. ISBN 978-80-88-163-12-1.

4.2 Činnosti asistenta pedagoga

AP se řídí náplní práce, kterou stanovuje ředitel školy na základě odborného posudku ŠPZ, kde byl žák vyšetřen. Přihlíží k jeho současnému zdravotnímu stavu, k jeho skutečným potřebám. Při vzdělávání žáků se SVP AP vykonává např. tyto konkrétní činnosti:

- a) přímou pedagogickou činnost při výchovně-vzdělávacím procesu pod vedením učitele nebo vychovatele (např. individuální práce s žákem ve vyučovací hodině, opakování učební látky, pomoc při plnění stanovených úkolů, práce s názornými pomůckami);
- b) podporu žáka k dosažení stanovených cílů při výuce včetně jeho samostatnosti;
- c) doučuje žáka mimo vyučování (družina, školní kluby);
- d) vede žáka k hygienickým a pracovním návykům, k osvojení sociálních kompetencí a upevnění společenského chování;
- e) pomoc při komunikaci žáka se spolužáky, s jeho začleňováním do kolektivu, je nápomocný při řešení konfliktních situací žáka se spolužáky;
- f) doprovází žáka do jiné učebny, družiny nebo jídelny, pokud to situace vyžaduje;
- g) pomoc při sebeobsluze a pohybu žákům se zdravotním postižením;
- h) komunikuje se zákonnými zástupci, popřípadě s komunitou, ze které žák pochází;
- ch) pomoc u žáků s tělesným postižením při sebeobsluze a pohybu ve škole i na akcích pořádaných školou mimo její prostory.⁷⁵

4.3 Osobnostní předpoklady asistenta pedagoga

Povolání AP můžeme zařadit do skupiny pomáhajících profesí, na které je kladen důraz nejen v oblasti kvalifikačních předpokladů⁷⁶, ale i v oblasti lidských vlastností, schopností a dovedností, které jsou podstatné k utváření vztahů ve společnosti. Nejdůležitějšími osobnostními předpoklady AP jsou: kladný vztah k dětem a žákům,

⁷⁵ VALENTA, M. a kol. *Katalog podpůrných opatření. Dílčí část. Pro žáky s potřebou podpory vzdělávání z důvodu mentálního postižení nebo oslabení kognitivního výkonu*. Vyd. 2., přepracované a rozšířené. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2020, s. 163-164. ISBN 978-80-244-5715-4.

⁷⁶ ZÁKONY PRO LIDI. *Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů*. [online]. Aktuální znění 12.1.2016 [cit. 2022-09-03]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-563>

především k těm se zdravotním postižením a sociálním znevýhodněním, schopnost empatie, trpělivost, psychická odolnost, komunikativnost, spolehlivost, schopnost spolupráce. Nesmí při tom zapomínat na vlastní pozitivní motivaci, vědomostní předpoklady, týmovou spolupráci, zodpovědnost a kladný vztah ke svému povolání. AP by neměl uplatňovat předsudečné jednání, kterým by mohl zapříčinit neúspěšné začleňování žáků se SVP v běžné ZŠ. Měl by se umět vžít do situace těchto žáků, vnímat a respektovat jejich individualitu, vyhýbat se stereotypnímu jednání, umět využít potenciál žáků a nepoukazovat na nedostatky plynoucí z jejich postižení nebo znevýhodnění. AP svým kladným vztahem k dětem a ke své profesi zajišťuje vytvoření bezpečného, důvěrného prostředí pro žáky a vytváří rovné příležitosti a podmínky pro všechny žáky ve škole. Stává se pedagogickým průvodcem, ale také psychickou oporou žáků při vzdělávání ve škole.⁷⁷

4.4 Problematika práce asistenta pedagoga

Pozice AP nemá v českém školství dlouholetou tradici. Jedná se o poměrně nové profesní zařazení, u kterého došlo významně k rozvoji až se zahájením inkluzivního vzdělávání ve školách hlavního vzdělávacího proudu. Jelikož se jedná o pozici novou, setkáváme se u ní s řadou potíží, které pocítují jak AP, tak učitelé, tak ale i vedení školy. Podle výsledků dotazníkového šetření, zaměřeného na „Standardy činnosti asistenta pedagoga“⁷⁸, je AP stále vnímán jako asistent žáka, který bude sám převažující část výuky vzdělávat žáka se SVP, přestože hlavním edukátorem je učitel. Z výzkumu též vyplývá, že AP z větší části postrádá funkční systém metodického vedení. V jeho pracovní činnosti by měla být podpora a vedení ze strany učitelů, zkušenějších AP, školních speciálních pedagogů, popř. pracovníků ŠPZ.⁷⁹ Určitým nedostatkem při práci AP jsou nevyjasněné kompetence při výuce mezi učitelem a ním včetně komunikace s rodiči žáka se SVP. Často tak působí ve třídě, aniž by mu sám učitel sdělil, co od něj při výuce požaduje, jakým způsobem bude probíhat jejich vzájemná spolupráce. AP pak

⁷⁷ HÁJKOVÁ, V. a kol. *Asistent pedagoga*. Profese utvářená v dialogu. Vyd. 1. Praha: Univerzita Karlova, pedagogická fakulta, 2018, s. 29-37. ISBN 978-80-7603-009-1.

⁷⁸ Dotazníkové šetření proběhlo 20.9.-11.10.2012, autor Němec, Z. *Nová škola*, o.p.s.

⁷⁹ ASISTENTI PEDAGOGA.CZ. *Dotazník k návrhu standardu AP-výsledky* [online]. [cit. 2022-09-07]. Dostupné z:

<https://www.asistentpedagoga.cz/storage/app/uploads/public/616/5e3/8fd/6165e38fd03b6303055912.pdf>

pracuje mnohdy na základě své intuice a dochází k chybné komunikaci. Někteří pedagogové ho ve třídě přehlížejí, neberou ho jako rovnocenného partnera, chybí mu od nich zpětná vazba, tj. zda svoji práci dělá dobře, zda je potřeba něco změnit nebo zlepšit, aby podpora žákům se SVP byla co nejefektivnější.⁸⁰ AP se setkává s absencí časové dotace na nepřímou pedagogickou činnost v případě práce nad rámec stanoveného pracovního úvazku, přestože legislativně je tato činnost vymezena.⁸¹ Může se jednat např. o konzultační hodiny s rodiči, školním psychologem nebo seznámením a s přípravou pomůcek na vyučování pro žáka se SVP. Nedostatečné finanční ohodnocení AP snižuje zájem o tuto pozici a v některých regionech se ji ředitelům škol nedaří obsadit kvalifikovanými pracovníky.⁸² V ZŠ ve školním roce 2021/2022 pracovalo 14 893 AP, z toho 900 z nich působilo v soukromých a církevních školách.⁸³

⁸⁰ VRBICKÁ, T. *Začínající asistent pedagoga*. In: Metodický portál RVP.CZ [online]. © 15.11.2018 [cit. 2022-09-13]. Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/21912/zacinajici-asistent-pedagoga.html>

⁸¹ Nařízení vlády č. 75/2005 Sb., o stanovení rozsahu přímé vyučovací, přímé výchovné, přímé speciálně pedagogické a přímé pedagogicko-psychologické činnosti pedagogických pracovníků, ve znění novelizace č. 195/2019 Sb.

HRUŠKOVÁ, Z. *Přímá a nepřímá činnost AP*. In: Inkluzivní škola.cz [online]. © 24.3.2022 [cit. 2022-09-17]. Dostupné z: <https://inkluzivniskola.cz/prima-neprima-cinnost-ap>

⁸² HÁJKOVÁ, V. a kol. *Asistent pedagoga*. Profese utvářená v dialogu. Vyd. 1. Praha: Univerzita Karlova, pedagogická fakulta, 2018, s. 91-103. ISBN 978-80-7603-009-1.

⁸³ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Školy a školská zařízení 2021/2022. Analytická část – 2. Základní vzdělávání* [online]. © 31.08.2022. [cit. 2022-09-17]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/164606752/23004222a2.pdf/580c6159-b973-48de-9bee-d14eba1bca3e?version=1.5>

PRAKTICKÁ ČÁST

5 SPOLUPRÁCE ŽÁKA S LEHKÝM MENTÁLNÍM POSTIŽENÍM S ASISTENTEM PEDAGOGA

5.1 Stanovení cíle výzkumu

Cílem první části výzkumného šetření je zjistit, analyzovat a porovnat vývoj vzdělávací činnosti v oblasti spolupráce asistenta pedagoga (AP) s žákem s lehkým mentálním postižením (LMP), který je vzdělávaný v běžné základní škole (ZŠ).

5.2 Stanovení výzkumných úkolů

Autorka se pokusí ověřit, zda došlo v průběhu vzdělávání tohoto žáka ke:

Výzkumný úkol č. 1: Snížení potřeby spolupráce asistenta pedagoga při výuce během týdne.

Výzkumný úkol č. 2: Snížení četnosti relaxace žáka mimo kmenovou třídu při vyučování v průběhu týdne.

Výzkumný úkol č.3: Stálé potřebě největší pomoci a podpory asistenta pedagoga při výuce jazyků a matematiky.

Výše uvedené výzkumné úkoly byly stanoveny tak, aby autorka mohla porovnat vývoj vzdělávací činnosti žáka s odstupem několika let.

5.3 Časoprostorové parametry výzkumu

Výzkumné šetření autorka stanovila na 18. týden roku 2022, aby mohla sestavit časový snímek jednoho vzdělávacího týdne žáka s LMP v běžné ZŠ Třemošná.

5.4 Vymezení zkoumaného subjektu

Do tohoto výzkumu si autorka zvolila žáka s LMP, kterého na pozici AP provázela při jeho vzdělávání v běžné ZŠ v letech 2016-2020 a kdy již v 9. týdnu roku 2016 u něho

prováděla výzkumné šetření, při kterém zkoumala jeho spolupráci s ní, potřebu její podpory a pomoci v konkrétních předmětech.

5.4.1 Analýza základních informací o žákovi

Aby autorka mohla analyzovat potřebné informace o žákovi, měla za tímto účelem možnost nahlédnout do jeho školní dokumentace, do podkladů doporučení ze speciálně pedagogického centra a do sestavených IVP.

Žák nastoupil k plnění povinné školní docházky do běžné ZŠ s ročním odkladem ve školním roce 2015/2016 bez vyšetření školského poradenského zařízení. To bylo v průběhu první třídy následně zajištěno na základě žakových projevů při jeho vzdělávání. Objevil se u něho motorický neklid, proměnlivá úroveň pozornosti, velmi omezená slovní zásoba, neporozumění zadaným úkolům, pomalé osvojování učiva, nelogické vyjadřování, nízká odezva na pokyny, agresivita a impulzivita, špatná adaptabilita na školní prostředí. Speciálně pedagogické centrum, ve kterém byl žák vyšetřen, stanovilo diagnózu LMP a symptomatickou vadu řeči s podpůrnými opatřeními třetího stupně. Zákonní zástupci žáka po stanovení diagnózy rozhodli, že se jejich syn bude nadále vzdělávat ve spádové ZŠ, tedy v ZŠ Třemošná.

Od druhého ročníku se žák vzdělával podle IVP dle ŠVP s MDÚ výstupů pro vzdělávání v běžné ZŠ. Při tomto typu vzdělávání jsou využívána podpůrná opatření stanovená vyhláškou č. 27/2016 Sb. o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných. Žák pracoval s podporou a pomocí AP, se speciálními učebnicemi a pracovními sešity určenými pro žáky s LMP, využíval speciální didaktické a názorné pomůcky. Na základě rozhodnutí speciálně pedagogického centra měl žák snížený počet výuky cizích jazyků⁸⁴. Vzdělávání probíhalo nejen v kmenové třídě, ale i mimo ni ve speciální učebně upravené pro vzdělávání tohoto žáka včetně odděleného prostoru pro relaxaci. K hodnocení jeho výkonů vzdělávací činnosti bylo využíváno hodnocení slovní a sumativní. Ve třetím a čtvrtém ročníku škola poskytovala žákovi logopedickou péči.

⁸⁴ Anglický jazyk je snížený o jednu hodinu, na 2. stupni žák nemá druhý cizí jazyk.

Chování žáka při pobytu ve škole bylo na prvním stupni problémové jak při výuce, tak i o přestávkách. Při výuce žák vyrušoval, projevoval se velkým motorickým neklidem, při nezvládnutí zadaného úkolu nebo při nezájmu o probírané učivo se u žáka objevovala tenze, narušoval výuku nevhodným slovním vyjadřováním a pohybem po třídě. Nerespektoval stanovená pravidla, musel opouštět kmenovou třídu a relaxovat nebo se učil v jiné učebně, která byla za tímto účelem zřízená. Především pak o přestávkách docházelo v rámci třídního kolektivu ke vzájemným slovním i fyzickým konfliktům pramenícím z jeho odlišnosti, která prvotně vychází z jeho neschopnosti promyšleného jednání a promítá se pak do čelení následkům takového konání. Na druhém stupni postupným psychickým vývojem všech žáků a soustavným výchovným působením došlo ke zlepšení sociálních kontaktů a posílení pozice žáka v třídním kolektivu, avšak obtíže při vyučovacím procesu přetrvávají. Žák se dodnes vzdělává podle doporučení speciálně pedagogického centra a k výuce i nadále používá učebnice a pracovní sešity pro žáky s LMP a názorné pomůcky. Žákovy znalosti jsou ověřovány ústně nebo písemně tak, aby vše bylo přizpůsobeno MDÚ výstupů. Písemný test je obsahem i rozsahem odlišný od testu žáků intaktních, i když je testované téma shodné. V případě neúspěchu žák není hodnocen a dostává časový prostor k osvojení učiva a nové učební materiály k procvičení nezvládnuté látky. Po upevnění učiva pokračuje v další oblasti vzdělávání.

5.5 Výzkumná metodika

Pro první část výzkumného šetření autorka použila empirický kvalitativní výzkum a zvolila behaviorální metodu. „*Jde o metodu, která se opírá o pozorování určitých jevů, situací, chování jednotlivců i skupin a jejich vzájemné interakce. O pozorování jako výzkumné technice hovoříme tehdy, jde-li o pozorování nejen záměrné, ale i plánované, cílevědomé, systematické a řízené s následujícími základními rysy: je přesně vymezen cíl a objekt pozorování, o pozorování je veden záznam, který má zcela průhlednou strukturu a co nejjednodušší způsob registrace pozorovaných jevů, existuje jasně vymezený postup analýzy získaných dat a jejich zpracování.*“⁸⁵

⁸⁵ PELIKÁN J. *Základy empirického výzkumu pedagogických jevů*. Vyd. 2. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2011, s. 208-209. ISBN 978-80-246-1916-3.

5.6 Technika a sběr dat

Pro časový snímek jednoho vzdělávacího týdne žáka s LMP (dále jen žák) autorka použila při sběru dat osobní pozorování v kmenové třídě žáka i mimo ni, podle toho, kde výuka žáka probíhala. Autorka sledovala v průběhu celého vyučovacího týdne pracovní činnosti žáka včetně jeho projevu chování. Zjištěné informace zaznamenávala po dnech od pondělí do pátku do předem připravené tabulky po jednotlivých činnostech žáka a v časovém sledu jejich vykonávání. Předmětem zájmu autorčina pozorování bylo přesně zaznamenat, kdy žák pracuje samostatně, kdy potřebuje pomoc a podporu od AP, dále pak, kdy nastává potřeba relaxace žáka a v jakém časovém rozsahu činnosti probíhají. Na základě zjištěných dat autorka provedla analýzu, kdy ze získaných údajů vypočítala kolik hodin pracuje žák samostatně, s AP a jaký čas potřebuje k relaxaci. Činnosti byly sečteny po minutách ve stanovených kategoriích a základní jednotkou výpočtu byla jedna vyučovací hodina v délce trvání 45 minut. Dále autorka využila časový snímek pro zjištění největší potřeby spolupráce žáka s AP v jednotlivých předmětech. Opět základem pro výpočet byla jedna vyučovací hodina. Následně autorka sestavila „souhrnný časový snímek v hodinách“ za 18. týden roku 2022, aby zjištěné hodnoty mohla porovnat s údaji z výzkumného šetření z 9. týdne roku 2016.

5.7 Strategie terénní práce

- a) Stanovení cíle výzkumného pozorování a sestavení výzkumných úkolů.
- b) Sběr dat v termínu 18. týdne roku 2022 v ZŠ Třemošná.
- c) Výzkumný tým – individuální výzkum – zpracovatel Lucie Čechurová.
- d) Zpracování výsledků – do tabulek a grafů.
- e) Vyhodnocení stanovených výzkumných úkolů.
- f) Shrnutí výsledků výzkumného šetření.

5.8 Zpracování výsledků vlastního výzkumného šetření

Na základě časových snímků za období od pondělí do pátku 18. týdne roku 2022⁸⁶, byl

⁸⁶ PŘÍLOHA A – Denní časové snímky za období 18. týdne roku 2022 (pondělí – pátek).

autorkou sestaven souhrnný týdenní časový snímek⁸⁷, který ukazuje samostatnou práci žáka při vyučování, spolupráci s AP a potřebu relaxace mimo kmenovou třídu. Dále autorka z denních časových snímků za období od pondělí do pátku 18. týdne roku 2022 vyhodnotila potřebu spolupráce žáka s AP v jednotlivých předmětech.

K vyhodnocení stanovených výzkumných úkolů č. 1 a 2 autorka analyzovala zjištěné údaje z roku 2016⁸⁸ a z roku 2022, které uvádí níže.

Tabulka 1: Souhrnný časový snímek za obě výzkumná šetření

Okruh činnosti	Celkem hodin za týden 18/2022	Vyjádřeno v % za týden 18/2022	Celkem hodin za týden 9/2016	Vyjádřeno v % za týden 9/2016
Samostatná práce žáka	20,08	64,77 %	9,54	43,40 %
Společná práce žáka s asistentem pedagoga	9,21	29,71 %	10,45	47,50 %
Relaxace při vyučování mimo kmenovou třídu	1,71	5,52 %	2,01	9,10 %
Celkový počet hodin	31	100,00 %	22	100,00 %

Zdroj⁸⁹

K vyhodnocení výzkumného úkolu č. 3 autorka analyzovala zjištěné údaje z denních časových snímků 18. týdne roku 2022. V ostatních předmětech (zeměpis, informatika, hudební, výtvarná, pracovní, občanská, tělesná výchova a výchova ke zdraví) žák nepotřeboval pomoc a podporu od AP. Samostatně se zapojoval a pracoval ve vyučovacích hodinách.

⁸⁷ PŘÍLOHA B – Souhrn týdenního časového snímku za období 18. týdne roku 2022.

⁸⁸ ČECHUROVÁ L. *Práce asistenta pedagoga s žákem se speciálními vzdělávacími potřebami – časový snímek jednoho týdne*. Plzeň, 2016, s. 15. Závěrečná práce. Krajské centrum vzdělávání a Jazyková škola s právem státní jazykové zkoušky Plzeň.

⁸⁹ Autorka práce, 2023 (vlastní šetření 2016 a 2022).

Tabulka 2: Společná práce žáka s asistentem pedagoga v jednotlivých předmětech

Pořadí	Název předmětu	Počet hodin spolupráce za týden	Vyjádření spolupráce v %
1.	Matematika	3,93	42,67 %
2.	Český jazyk	1,24	13,46 %
3.	Přírodopis	1,11	12,05 %
4.	Anglický jazyk	1,00	10,86 %
5.	Fyzika	0,89	9,66 %
6.	Chemie	0,82	8,91 %
7.	Dějepis	0,22	2,39 %
	Celkový počet hodin	9,21	100,00 %

Zdroj⁹⁰

5.9 Vyhodnocení výzkumných úkolů

Výzkumný úkol č. 1: Snížení potřeby spolupráce s AP při výuce během týdne.

Výzkumné šetření ukázalo snížení potřeby spolupráce žáka s AP v 18. týdnu 2022 oproti 9. týdnu roku 2016 o 1,24 hodiny. Výzkumný úkol se potvrdil.

Výzkumný úkol č. 2: Snížení četnosti relaxace žáka mimo kmenovou třídu při vyučování v průběhu týdne.

V 18. týdnu roku 2022 potřeboval žák opustit kmenovou třídu z důvodu potřebné relaxace v počtu 1,71 hodiny, čímž došlo ke snížení o 0,3 hodiny oproti 9. týdnu roku 2016. Stanovený výzkumný úkol se potvrdil.

Výzkumný úkol č. 3: Stálá potřeba největší pomoci a podpory AP při výuce jazyků a matematiky.

Výsledky výzkumného šetření ukazují na žakovu největší potřebu spolupráce při výuce matematiky v počtu 3,93 hodin, českého jazyka v počtu 1,24 hodin a anglického jazyka v počtu 1 hodiny. Výzkumný úkol se potvrdil pouze z části, jelikož při výuce přírodopisu potřeboval žák ve výzkumném týdnu pomoc a podporu AP v počtu 1,11 hodin.

⁹⁰ Autorka práce, 2023 (vlastní šetření, 2022).

5.10 Shrnutí výsledků výzkumného šetření

První část výzkumného šetření ukázala, že došlo ke zlepšení v oblasti samostatného fungování žáka při vyučování, jelikož nastal pokles potřeby vzájemné spolupráce žáka s AP oproti výzkumnému šetření v roce 2016 o 1,24 hodiny, přestože došlo k nárůstu předmětů a jejich skladby. Dále se snížila i nutnost relaxace mimo kmenovou třídu o 0,3 hodiny. Jedná se o mírný pokles, který může být ovlivněn délkou a náročností vyučování, kdy celkový týdenní počet vyučovacích hodin v době výzkumu, tedy v osmé třídě, je 31 hodin oproti 22 hodinám ve druhé třídě prvotního výzkumného šetření. Největší potřeba spolupráce žáka s AP se ukázala v naukových předmětech (matematice, českém a anglickém jazyce, přírodopisu, fyzice a chemii). Naopak v předmětech zaměřených na výchovu a praktické činnosti (výtvarná, hudební, občanská, pracovní, tělesná výchova a výchova ke zdraví) nebyla ve sledovaném období potřeba pomoci a podpory AP.

Dále výzkumné šetření ukázalo, že žák s AP pracuje nejen v kmenové třídě, ale i mimo ni. Ve třídě za tímto účelem zřízené se žák s AP vzdělává v některých dnech po celou vyučovací hodinu především v předmětech matematiky a českého jazyka a též zde probíhá vyučování v případě, že dochází k nahrazování hodin cizích jazyků za předměty, které si potřebuje žák více osvojit a procvičit.

Do výzkumného šetření zasahovaly různé okolnosti, především však struktura vyučovacích hodin v jednotlivých předmětech, která mohla ovlivnit zjištěné výsledné hodnoty v oblasti spolupráce žáka s AP a potřeby relaxace mimo kmenovou třídu (např. písemná práce, zápis učiva do sešitu, skupinová práce v anglickém jazyce, práce s pracovními listy, obsah činností v náhradních hodinách za hodiny cizích jazyků, nepřítomnost AP).

6 ZKUŠENOSTI PEDAGOGŮ SE VZDĚLÁVÁNÍM ŽÁKA S LEHKÝM MENTÁLNÍM POSTIŽENÍM V ZÁKLADNÍ ŠKOLE TŘEMOŠNÁ

6.1 Stanovení cíle výzkumu

Cílem druhé části výzkumného šetření bylo zjistit osobní zkušenosti pedagogů při vzdělávání žáka s LMP (dále jen žáka).

6.2 Výzkumné otázky

- 1) Vyčleňují intaktní žáci žáka s lehkým mentálním postižením z třídního kolektivu?
- 2) Objevuje se více konfliktních situací mezi žáky ve třídě z důvodu přítomnosti žáka s lehkým mentálním postižením?
- 3) Zpomaluje vzdělávání žáka s lehkým mentálním postižením dynamiku výuky ve třídě?
- 4) Je obtížné zapojit žáka s lehkým mentálním postižením do skupinové práce s intaktními žáky?
- 5) Vyberte tři podpůrná opatření, která Vám nejvíce pomáhají při vzdělávání žáka s lehkým mentálním postižením?
- 6) V jakých činnostech Vám pomáhá asistent pedagoga při výchovně vzdělávacím procesu žáka s lehkým mentálním postižením?
- 7) V čem je pro Vás náročnější příprava na výuku žáka s lehkým mentálním postižením oproti intaktním žákům?
- 8) Komunikujete častěji se zákonnými zástupci žáka s lehkým mentálním postižením než s ostatními rodiči žáků ve třídě?
- 9) Domníváte se, že by měl být žák s lehkým mentálním postižením vzděláván v běžné ZŠ, ve třídě pro žáky se SVP běžné ZŠ, v ZŠ s upravenými minimálními výstupy, v ZŠ speciální?

6.3 Časoprostorové parametry výzkumu

Autorka oslovila vybrané pedagogické pracovníky v průběhu 45. týdne roku 2022, aby jí sdělili své zkušenosti se vzděláváním žáka. Termín pro sběr dat autorka stanovila na období od 45. do 48. týdne roku 2022.

6.4 Vymezení zkoumaného objektu

Do výzkumného šetření autorka zařadila pedagogické pracovníky (dále jen respondenty) školy, kteří žáka vzdělávali v osmé třídě, kdy byla prováděna první část výzkumného šetření. Respondenti žáka vzdělávali v předmětech: český jazyk, anglický jazyk, matematika, fyzika, chemie, přírodopis, dějepis, zeměpis, informatika a výchovy výtvarná, hudební, pracovní, občanská, tělesná a ke zdraví. Všichni vzdělávající pedagogové žáka jsou vysokoškolsky vzdělaní a vyučují na druhém stupni této ZŠ.

6.5 Výzkumná metodika

Pro výzkum druhé části této práce se autorka rozhodla použít metodu explorační v podobě dotazníku. *„Podstatou dotazníku je zjištění dat a informací o respondentovi, ale i jeho názorů a postojů k problémům, které dotazujícího zajímají. Na rozdíl od některých jiných technik je používána forma písemných odpovědí na položené otázky. Dotazník je podle tohoto pojetí koncipován jako baterie otázek, na něž respondent odpovídá buď formou jednoduchých odpovědí typu „ano“, „ne“, resp. „nevím“, případně jako soubor otázek, k nimž je vždy přiřazena sada možných odpovědí, z nichž si dotazovaný vybírá pro sebe nejvhodnější alternativu.“*⁹¹ Dotazníkové šetření je efektivní, přehledné a s nízkými náklady na výzkumné šetření.

6.6 Technika a sběr dat

Respondenti byli vybráni tzv. záměrným výběrem, kterým je *„každý výběr, který realizuje badatel na základě svých zkušeností, dosavadních poznatků a úsudků, někdy také množství. V tomto případě badatel vybírá do vzorku ty jedince nebo ty jevy, které se*

⁹¹ PELIKÁN J. *Základy empirického výzkumu pedagogických jevů*. Vyd. 2. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2011, s. 205. ISBN 978-80-246-1916-3.

mu zdají být typickými. Jde v podstatě o výběr subjektivní.“⁹² Autorka oslovila 9 respondentů, přestože vyučovaných předmětů bylo 15. Je to z toho důvodu, že někteří z nich vzdělávají žáka ve více než jednom předmětu, jelikož se jedná o menší školu. Všem respondentům ze záměrného výběru autorka rozeslala v elektronické formě „dotazník“⁹³, který měli dle pokynů vyplnit a zaslat zpět. Dotazník obsahoval celkový počet 9 otázek, z nichž byly 4 uzavřené, 2 otevřené a 3 polouzavřené.

6.7 Strategie výzkumné práce

- a) Stanovení cíle druhé části výzkumného šetření a sestavení výzkumných otázek.
- b) Vytvoření dotazníku a rozeslání respondentům v průběhu 45. týdne roku 2022.
- c) Sběr dat v termínu od 45. do 48. týdne roku 2022.
- d) Výzkumný tým – individuální výzkum – zpracovatel Lucie Čechurová.
- e) Zpracování výsledků – do tabulek a grafů.
- f) Shrnutí výsledků výzkumného šetření.

6.8 Zpracování výsledků výzkumného šetření

Dotazníky byly autorkou poslány 9 respondentům ZŠ Třemošná. Vrácených vyplněných dotazníků bylo 6 (což je 66,67 %) z celkového počtu odeslaných.

6.9 Vyhodnocení dotazníkového šetření

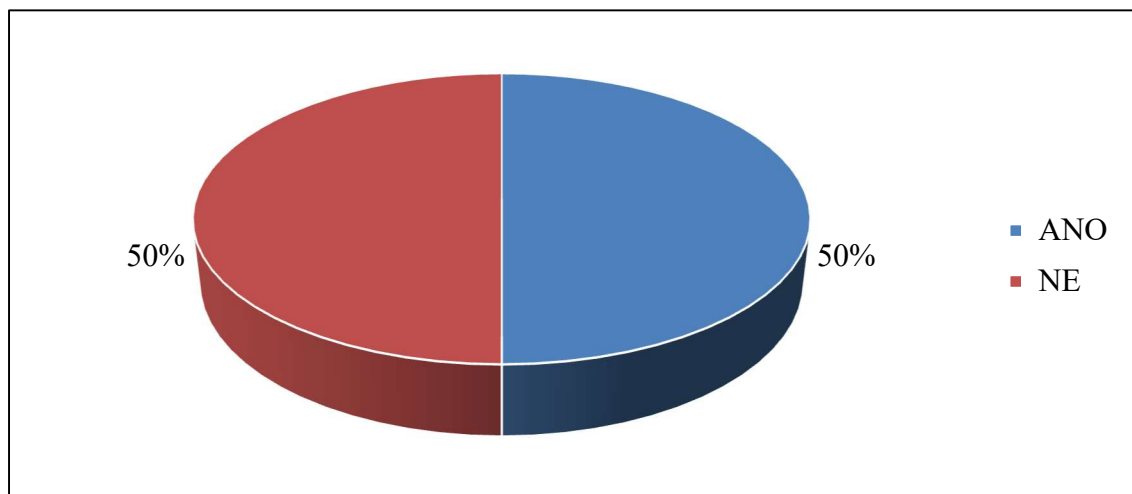
Otázka č. 1: *Vyčleňují intaktní žáci žáka s lehkým mentálním postižením z třídního kolektivu?*

Z celkového počtu 6 vrácených dotazníků odpověděli 3 respondenti „ano“ (50 %) a 3 respondenti odpověděli „ne“ (50 %).

⁹² PELIKÁN J. *Základy empirického výzkumu pedagogických jevů*. Vyd. 2. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2011, s. 48. ISBN 978-80-246-1916-3.

⁹³ PŘÍLOHA C – Dotazník

Graf 1: Vyčleňování žáka s lehkým mentálním postižením z třídního kolektivu

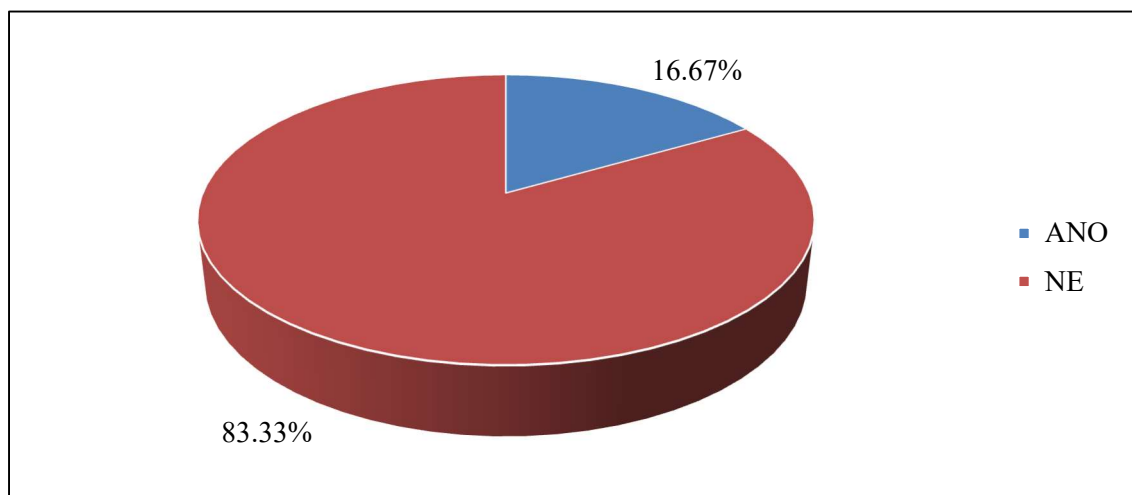

Zdroj⁹⁴

Otázka č. 2: *Objevuje se více konfliktních situací mezi žáky ve třídě z důvodu přítomnosti žáka s lehkým mentálním postižením?*

Z celkového počtu 6 vrácených dotazníků odpověděl 1 respondent „ano“ (16,67 %) a 5 respondentů odpovědělo „ne“ (83,33 %).

Graf 2: Více konfliktních situací mezi žáky v třídním kolektivu

Zdroj⁹⁵

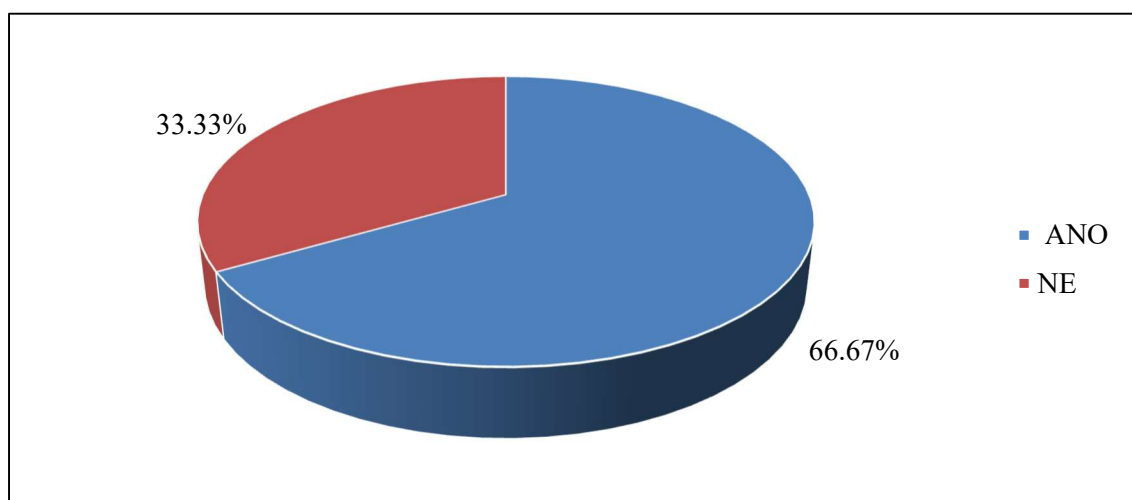
⁹⁴ Autorka práce, 2023 (vlastní šetření, 2022).

⁹⁵ Autorka práce, 2023 (vlastní šetření 2022).

Otázka č. 3: *Zpomaluje vzdělávání žáka s lehkým mentálním postižením dynamiku výuky ve třídě?*

Z celkového počtu 6 vrácených dotazníků odpověděli 4 respondenti „ano“ (66,67 %) a 2 respondenti odpověděli „ne“ (33,33 %). Respondenti uvedli tyto skutečnosti: vícenásobné opakování učiva, opakování informací z důvodu neporozumění zadaným úkolům a vyrušování žáka při výuce.

Graf 3: Zpomalení dynamiky výuky ve třídě

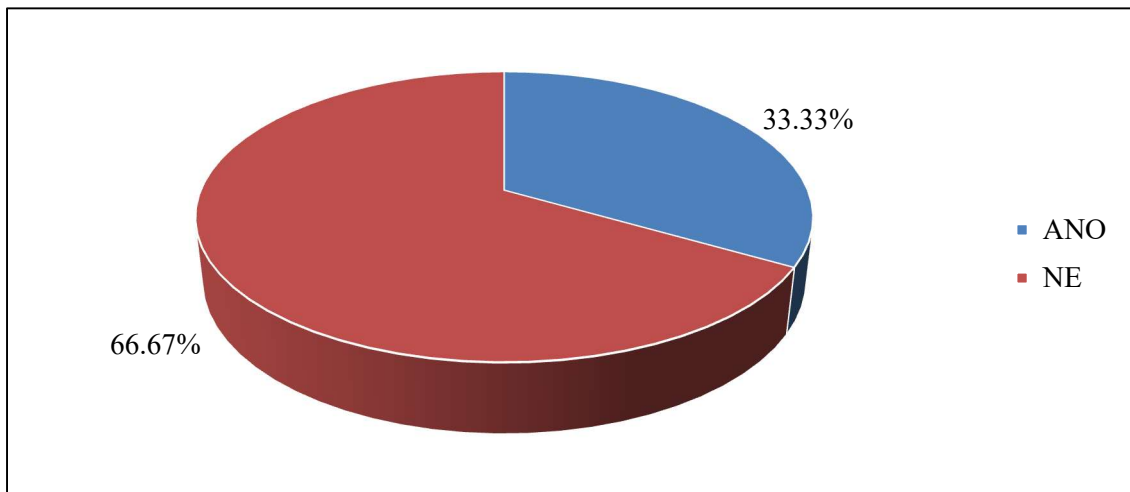
Zdroj⁹⁶

Otázka č. 4: *Je obtížné zapojit žáka s lehkým mentálním postižením do skupinové práce s intaktními žáky?*

Z celkového počtu 6 vrácených dotazníků odpověděli 2 respondenti „ano“ (33,33 %) a 4 respondenti odpověděli „ne“ (66,67 %). Respondenti uvedli následující důvody: chybějící znalosti, odlišné učivo a pracovní tempo žáka.

⁹⁶ Autorka práce, 2023 (vlastní šetření, 2022).

Graf 4: Obtížné zapojení žáka s lehkým mentálním postižením do skupinové práce

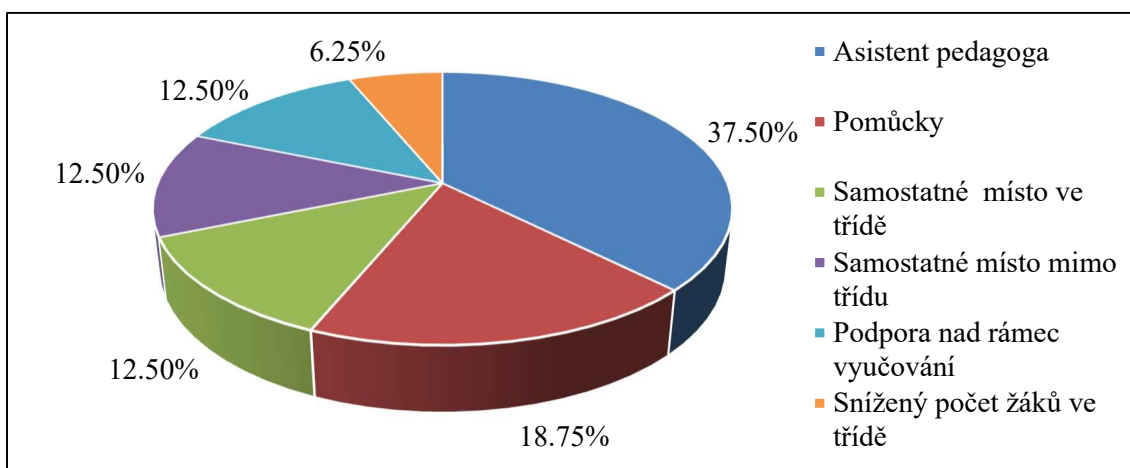

Zdroj⁹⁷

Otázka č. 5: Vyberte tři podpůrná opatření, která Vám nejvíce pomáhají při vzdělávání žáka s lehkým mentálním postižením? (maximálně 3 možné odpovědi)

Z celkového počtu 6 vrácených dotazníků a 16 odpovědí (všichni nezvolili 3 možnosti) největší pomocí je „asistent pedagoga“. Respondenti nezvolili žádnou odpověď u „služeb školního speciálního pedagoga“ a u možnosti „jiné“.

Graf 5: Nejúčinnější podpůrná opatření

Zdroj⁹⁸

⁹⁷ Autorka práce 2023 (vlastní šetření, 2022).

⁹⁸ Autorka práce 2023 (vlastní šetření, 2022).

Otázka č. 6: *V jakých činnostech Vám pomáhá asistent pedagoga při výchovně-vzdělávacím procesu žáka s lehkým mentálním postižením?*

Respondenti uvedli následující odpovědi, které též dokládají nezastupitelnou roli AP při inkluzivním vzdělávání.

Tabulka 3: Činnosti asistenta pedagoga při výuce žáka s lehkým mentálním postižením

ČINNOSTI ASISTENTA PEDAGOGA	
1.	Procvičování a upevňování učiva.
2.	Pomoc při zadávání úkolů.
3.	Pomoc při kontrole zadaných úkolů.
4.	AP samostatně pracuje s žákem.
5.	Pomoc žákovi s přípravou pomůcek na vyučování.
6.	Asistence při plnění úkolů žákem.
7.	Dohled nad třídou při práci učitele s žákem s LMP.
8.	Příprava doprovodných materiálů k výuce.
9.	Komunikace s rodiči.
10.	Individuální přístup k žákovi.

Zdroj⁹⁹

Otázka č. 7: *V čem je pro Vás náročnější příprava na výuku žáka s lehkým mentálním postižením oproti intaktním žákům?*

Odpovědi respondentů ukázaly, že při vzdělávání žáka s LMP je vyšší náročnost na jejich vlastní přípravu.

Tabulka 4: Příprava pedagogů na vyučování

PŘÍPRAVA NA VYUČOVÁNÍ	
1.	Speciální příprava na každý den, žák je s učivem níže o 2 ročníky.
2.	Dvojnásobná příprava na výuku.
3.	Individuální příprava v předmětech, kde má žák jiné učivo.
4.	Nepřetržitá korekce učiva.
5.	Hledání vhodných metod a forem práce s žákem.
6.	Hledání vhodných forem hodnocení.

Zdroj¹⁰⁰

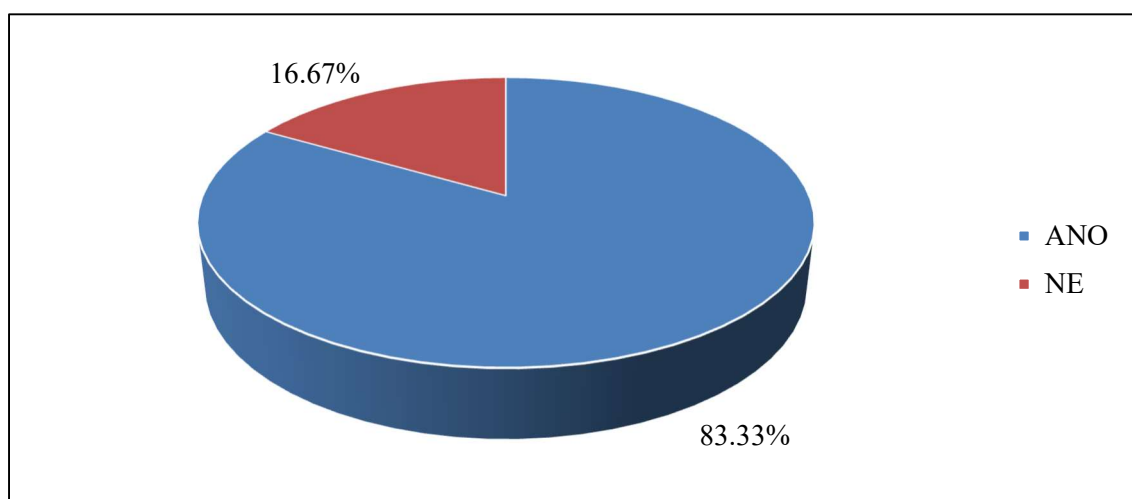
⁹⁹ Autorka práce 2023 (vlastní šetření, 2022).

¹⁰⁰ Autorka práce, 2023 (vlastní šetření, 2022).

Otázka č. 8 *Komunikujete častěji se zákonnými zástupci žáka s lehkým mentálním postižením než s ostatními rodiči žáků ve třídě?*

Z celkového počtu 6 vrácených dotazníků odpovědělo 5 respondentů „ano“ (83,33 %) a 1 respondent odpověděl „ne“ (16,67 %).

Graf 6: Častější komunikace s rodiči žáka s lehkým mentálním postižením oproti ostatním rodičům

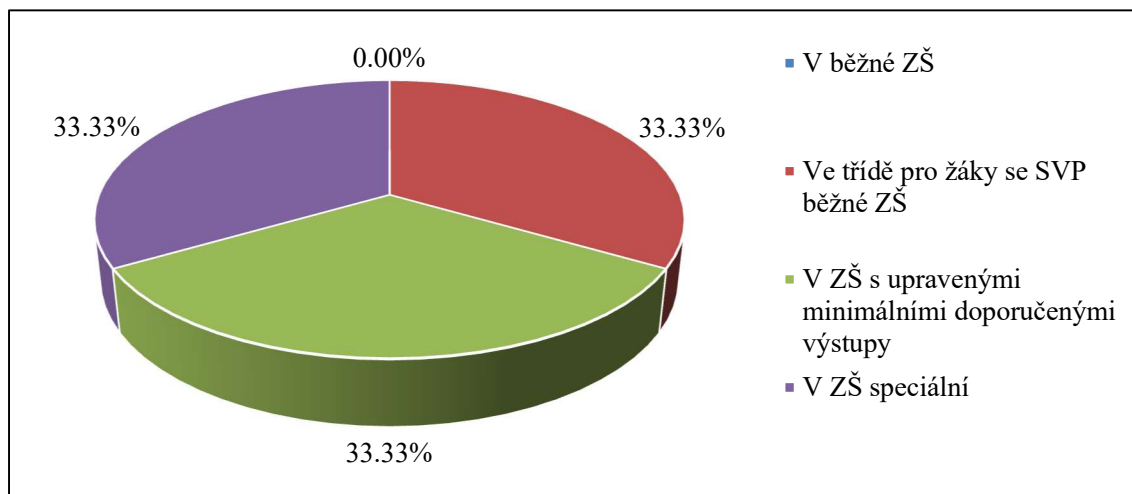
Zdroj¹⁰¹

Otázka č. 9: *Domníváte se, že by měl být žák s lehkým mentálním postižením vzděláván v běžné třídě ZŠ, ve třídě pro žáky se SVP běžné ZŠ, v ZŠ s upravenými minimálními doporučenými výstupy, v ZŠ speciální? (maximálně 1 možná odpověď)*

Z celkového počtu 6 vrácených dotazníků odpověděli 2 respondenti „ve třídě pro žáky se SVP běžné ZŠ“ (33,33 %), 2 respondenti odpověděli „v ZŠ s upravenými minimálními doporučenými výstupy“ (33,33 %) a 2 respondenti odpověděli „v ZŠ speciální“ (33,33 %).

¹⁰¹ Autorka práce, 2023 (vlastní šetření, 2022).

Graf č. 7: Typ školy pro vzdělávání žáka s lehkým

Zdroj¹⁰²

6.10 Shrnutí výsledků

Dotazníkovým šetřením autorka zjistila, že žák s LMP nezpůsobuje větší množství konfliktních situací mezi ostatními žáky ve třídě. Polovina respondentů se však domnívá, že žák je ostatními žáky z kolektivu vyčleňován. Vyrušování žáka při výuce, vícenásobné opakování učiva a neporozumění zadaným úkolům v průběhu vyučovací hodiny zpomaluje dynamický proces vyučování ostatních žáků. Tuto skutečnost uvedlo 66,67 % dotazovaných. Účast žáka při práci ve skupině uvedlo jako problematickou 33,33 % respondentů z důvodu chybějících znalostí a odlišného učiva. Z podpůrných opatření je největším přínosem při vzdělávání žáka přidělení AP, didaktické a kompenzační pomůcky, vytvoření samostatného pracovního místa ve třídě i mimo ni. Z odpovědí vyplynula důležitost pozice AP, která je při vzdělávání takového žáka nezbytná. AP zajišťuje především činnosti s procvičováním a upevňováním učiva žáka, má k žákovi individuální přístup, asistuje při porozumění a plnění zadaných úkolů, realizuje přípravu doprovodných materiálů k výuce a též se stává prostředníkem v komunikaci mezi školou a rodiči. Dále AP při výuce zajišťuje dohled nad ostatními žáky ve třídě v případě, kdy učitel pracuje individuálně s tímto žákem. Respondenti uvedli vyšší náročnost na přípravu výuky, která spočívá především ve dvojitých

¹⁰² Autorka práce, 2023 (vlastní šetření, 2022).

přípravách, v korekci učiva při stejném tematickém okruhu, v hledání vhodných metod a forem práce s žákem včetně jeho hodnocení. Vyšší náročnost spočívá i v četnosti komunikace s rodiči, kdy 83 % dotazovaných uvedlo, že komunikují častěji se zákonnými zástupci tohoto žáka než s rodiči intaktních žáků. Žádný z respondentů se nedomnívá, že by žák s LMP měl být vzdělávaný v běžné třídě ZŠ.

6.11 Závěrečná zpráva z obou částí výzkumných šetření

Výzkumné šetření ukázalo, že žák je schopný pracovat samostatně více než polovinu týdenního vyučování, což představuje 64,77 % z celku. Avšak bez pomoci AP není schopný zvládnout celé vyučování, jelikož potřebuje pomoc, podporu a nutný odpočinek při výuce, aby se mohl lépe koncentrovat na další školní činnosti. Předměty výchovy zvládá samostatně, ale v naukových předmětech je nutná asistence, především v matematice, v mateřském i cizím jazyce a dále v přírodovědných předmětech. Žák není pro spolužáky konfliktním činitelem, ale ne vždy intaktní žáci tohoto žáka přijímají do kolektivu. Pro pedagogické pracovníky jeho vzdělávání přináší z důvodu odlišného nebo redukovaného obsahu učiva vyšší časovou náročnost na přípravu podkladů pro výuku. Musí hledat i vhodné formy a metody výuky tak, aby nároky na žáka nebyly příliš vysoké vzhledem k jeho hendikepu. Klíčovou roli sehrává přidělený AP, bez kterého by výchovně-vzdělávací proces nemohl být realizován při vzdělávání v běžné třídě ZŠ. Opodstatněné je i další využívání podpůrných opatření, která pedagogové využívají a napomáhají žákovi zvládat vyučování. Pedagogové se domnívají, že takový žák by měl být vzděláván v jiném typu vzdělávacího prostředí, než je běžná třída ZŠ.

Autorka navrhuje provést opakovaně výzkumné šetření týdenního časového snímku v rozmezí několika různých týdnů a též zopakovat výzkum u otázky č. 1 (ke které se 50 % respondentů vyjádřilo kladně a 50 % s tím nesouhlasilo). Periodicky zjištěné poznatky by měly vzhledem k četnějšímu šetření větší množství získaných dat, z nichž by výsledné vypovídající hodnoty byly empiricky přesnější a ze kterých by se již dal jednoznačněji stanovit závěr.

U výzkumné otázky č. 9 byla z pohledu respondentů a na základě jejich zkušeností vyloučena možnost vhodnosti vzdělávání žáka v běžné třídě ZŠ. Přesto u nich nepřevažuje jednoznačný postoj, ve kterém typu školy by bylo vhodné takového žáka

vzdělávat. U této otázky autorka nenavrhuje opakované výzkumné šetření, jelikož možnosti vzdělávání žáka s LMP jsou dány přesně stanovenými závaznými předpisy. Ale doporučuje pro budoucí vzdělávání žáka prověřit jednotlivé nastavené postupy a pokusit se navrhnout ze strany pedagogů a školní speciální pedagožky i jiné interní školní možnosti při vzdělávání tak (např. úpravu struktury vyučovací hodiny, změnu systému spolupráce pedagoga s AP, návštěvu jiné školy se vzdělávajícím se žákem s LMP, sdílení zkušeností s jinými pedagogy z jiných škol, další vzdělávání pedagogických pracovníků v oblasti inkluzivního školství), aby se pedagogové lépe sžili s inkluzivním vzděláváním, které v českém systému školství nemá zatím dlouholetou tradici.

Autorka se potýkala s nižší návratností vyplněných dotazníků, která mohla být způsobena neochotou respondentů spolupracovat při výzkumném šetření nebo jejich časovou vytižeností.

ZÁVĚR

K inkluzivnímu vzdělávání ČR přistoupila po roce 1989 a v současné době je společné vzdělávání žáků se zdravotním či sociálním hendikepem s žáky intaktními jednou z prioritních oblastí českého školství. Vyspělá společnost se hlásí k humanizaci a normalizaci životních podmínek jedinců s postižením, a právě inkluzivní vzdělávání přináší nejvyšší možný rozvoj každého jedince s ohledem na jeho individuální a specifické potřeby. V návaznosti na legislativní opatření a propracovaný vzdělávací systém takové možnosti mají. MŠMT ČR vytvořilo potřebné zákony a vyhlášky, které byly postupně aplikovány do praxe. Jedná se především o zákon, č. 561/2004 Sb., vyhlášku č. 27/2016 Sb. a vyhlášku č. 72/2005 Sb. Na základě těchto dokumentů byl žákům s LMP umožněn vstup do škol hlavního vzdělávacího proudu a mohli se začít vzdělávat jako jejich vrstevníci většinové společnosti.

Předpokladem úspěšného inkluzivního vzdělávání žáků s LMP při zachování plynulosti výuky je nutnost systematicky používat vytvořené nástroje v podobě podpůrných opatření, které pomáhají pedagogům a žákům s LMP lépe zvládat edukační proces a rozvíjet především sociální, personální, komunikativní a pracovní kompetence.

Podpůrná opatření nespočívají jen v pozici AP, ale jedná se o celý soubor opatření v podobě forem a metod výuky, zóny pro potřebnou relaxaci, struktury výuky atd. Svoji úlohu při začleňování žáka s LMP sehrává kolektiv spolužáků, přičemž tento nemusí vždy pozitivně takového žáka vnímat.

Výzkumné šetření prokázalo, že je žák při vyučování v běžné třídě schopný pracovat v určitých oblastech samostatně a že došlo ke snížení potřeby spolupráce s AP i v případě, že se počet vyučovacích hodin o devět zvýšil, než jaký byl v roce 2016, tedy při prvním výzkumném šetření. Postupným psychickým vývojem žáka, působením výchovy a vzdělávání se zlepšila jeho pozornost, poklesl motorický neklid a zlepšila se úroveň chování při výuce, což dokládá nižší potřeba relaxace mimo kmenovou třídu. Stále se ale ukazuje pozice AP jako důležitý a nezastupitelný článek ve vzdělávacím procesu žáka. Týdenní časový snímek dokládá největší potřebu podpory a pomoci v naukových předmětech, naopak v předmětech výchovy žák nepotřeboval žádnou pomoc.

Respondenti označili za problémovou oblast inkluzivního vzdělávání zpomalení dynamiky výuky, vnímají vlastní potřebu náročnější přípravy na vyučování a nutnost četnější komunikace s rodiči žáka. Naopak dobrou zkušenost respondenti uvádějí se zapojováním žáka do skupinových prací a se souborem podpůrných opatření, kdy jednoznačně preferují zřízení pozice AP. Na chování žáka respondenti nahlíží jako na chování ostatních žáků, protože žákova přítomnost nezpůsobuje navýšení konfliktních situací mezi vrstevníky ve škole. Respondenti se též domnívají, že by měl být žák s LMP vzděláván v jiném prostředí, než je běžná třída ZŠ v hlavním vzdělávacím proudu. Tento názor reflektuje již zmíněnou skutečnost z úvodu této práce, že zákonní zástupci dětí s LMP čelí návrhům, aby se jejich dítě vzdělávalo mimo hlavní vzdělávací proud.

Snížené intelektuální schopnosti lidí s mentálním postižením zasahují do všech oblastí jejich života. Proto jsou začleňováni do systému vzdělávání tak, aby pro ně měl neoptimálnější možný pozitivní přínos a ve kterém by se cítili dobře. Otázkou zůstává, zda je správné vzdělávat žáky s LMP ve školách hlavního vzdělávacího proudu a zda jsou takoví žáci šťastní a spokojení v kolektivu intaktních vrstevníků. K jejímu zodpovězení by bylo nutné zpracovat tímto směrem zacílená výzkumná šetření, vypracovat analytické rozborů k posouzení a jejich výsledky vyhodnotit.

Obecně lze konstatovat, že inkluzivní vzdělávání by mělo napomáhat k překonání vnímání „odlišnosti“ žáka s LMP nejen mezi vrstevníky, ale též mezi širokou veřejností a dávat rovné šance všem jedincům s postižením. Nezastupitelnou roli při vzdělávání žáků s LMP sehraje rodina, ve které jedinec žije, dále odborníci z řad pedagogů, speciálních pedagogů včetně školních speciálních pedagogů, psychologů a asistentů pedagoga. K lidem všech věkových kategorií, kteří trpí lehčí nebo těžší formou mentálního postižení, je důležitý individuální přístup a respekt jako ke každému jinému člověku v naší společnosti.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

BARTOŇOVÁ, M., Vítková, M. a kol. *Vzdělávání se zaměřením na inkluzivní didaktiku a vyučování žáků se speciálními vzdělávacími potřebami ve škole hlavního vzdělávacího proudu*. Vyd. 1., třetí dotisk. Brno: Masarykova univerzita, 2016. ISBN 978-80-210-6678-6.

BARTOŇOVÁ, M. a Vítková, M. *Strategie vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami v inkluzivním prostředí základní školy*. Texty k distančnímu vzdělávání. Vyd. 1. Brno: Paido, 2016. ISBN 978-80-7315-255-0.

BARTOŇOVÁ, M., VÍTKOVÁ, M. a kol. *Inkluzivní vzdělávání v podmínkách současné české školy*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2010. ISBN 978-80-210-5383-0.

BENDO VÁ, P. a ZIKL, P. *Dítě s mentálním postižením ve škole*. Vyd. 1. Praha: Grada Publishing, a. s., 2011. ISBN 978-80-247-3854-3.

ČECHUROVÁ L. *Práce asistenta pedagoga s žákem se speciálními vzdělávacími potřebami – časový snímek jednoho týdne*. Plzeň, 2016. Závěrečná práce. Krajské centrum vzdělávání a Jazyková škola s právem státní jazykové zkoušky Plzeň.

HÁJKOVÁ, V. a kol. *Asistent pedagoga*. Profese utvářená v dialogu. Vyd. 1. Praha: Univerzita Karlova, pedagogická fakulta, 2018. ISBN 978-80-7603-009-1.

HORT, VI., HRDLIČKA, M., KOCOURKOVÁ, J., MALÁ, E. a kol. *Dětská a adolescentní psychiatrie*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-404-5.

HOSTÁK, L., HRDLIČKA, M., LIBIGER, J. a kol. *Psychiatrie a pedopsychiatrie*. Vyd. 2. Praha: Univerzita Karlova, s. 334. ISBN 978-80-246-5088-3.

KENDÍKOVÁ, J. *Vademecum asistenta pedagoga*. Vyd. 1. Praha: Pasparta, 2016. ISBN 978-80-88-163-12-1.

LEČBYCH, M. *Mentální retardace v dospívání a mladé dospělosti*. Vyd. 1. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008. ISBN 978-80-244-2071-4.

- LECHTA, V. *Inkluzivní pedagogika*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-1123-5.
- LUDÍKOVÁ, L. *Kombinované vady*. Vyd. 1. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2005. ISBN 80-244-1154-7.
- PELIKÁN J. *Základy empirického výzkumu pedagogických jevů*. Vyd. 2. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2011. ISBN 978-80-246-1916-3.
- RABOCH, J., PAVLOVSKÝ, P. a kol. *Psychiatrie*. Vyd.1. Praha: Univerzita Karlova, 2012. ISBN 978-80-246-1985-9.
- SLOMEK, Z. *Etopedie*. Vyd. 1. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2010. ISBN 978-80-86723-84-6.
- ŠVARCOVÁ, I. *Mentální retardace*. Vzdělávání, výchova, sociální péče. Vyd. 4., přepracované. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-889-0.
- VALENTA, M. a kol. *Katalog podpůrných opatření*. Dílčí část pro žáky s potřebou podpory ve vzdělávání z důvodu mentálního postižení nebo oslabení kognitivního výkonu. Vyd. 1. Olomouc: Univerzita Palackého Olomouc, 2015. ISBN 978-80-244-4614-1.
- VALENTA, M. A KOL. *Katalog podpůrných opatření*. Dílčí část pro žáky s potřebou podpory ve vzdělávání z důvodu mentálního postižení nebo oslabení kognitivního výkonu. Vyd. 2., přepracované a rozšířené vydání. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2020. ISBN 978-80-244-5715-4.
- VALENTA, M. a MÜLLER, O. *Psychopedie*. Teoretické základy a metodika. Vyd. 5., aktualizované a rozšířené. Praha: Parta, 2013. ISBN 978-80-7320-187-6.
- VALENTA, M., MICHALÍK, J., LEČBYCH, M. a kol. *Mentální postižení*. Vyd. 2., přepracované a aktualizované. Praha: Grada Publishing, a. s., 2018. ISBN 978-80-271-0378-2.
- VIKTORIN, J. *Inkluzivní vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením na základních školách*. Výzkumný projekt. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2018. ISBN 978-80-210-9076-7.

Seznam použitých internetových zdrojů

ASISTENTI PEDAGOGA.CZ. *Dotazník k návrhu standardu AP-výsledky* [online]. [cit. 2022-09-07]. Dostupné z: <https://www.asistentpedagoga.cz/storage/app/uploads/public/616/5e3/8fd/6165e38fd03b6303055912.pdf>

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Školy a školská zařízení 2021/2022. Analytická část – 2. Základní vzdělávání*. [online]. © 31.08.2022. [cit. 2022-09-17]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/164606752/23004222a2.pdf/580c6159-b973-48de-9bee-d14eba1bca3e?version=1.5>

FIALOVÁ, L. *Dejte ho na speciální školu, tam mu bude líp. Pětina znevýhodněných žáků čelí tlaku na změnu školy, zjistil výzkum*. In: Šance dětem. [online]. © 2022-06-19. [cit. 2022-07-15]. Dostupné z: <https://sancedetem.cz/dejte-ho-na-specialni-skolu-tam-mu-bude-lip-petina-znevychodnenych-zaku-celi-tlaku-na-zmenu-skoly>

HRUŠKOVÁ, Z. *Přímá a nepřímá činnost AP*. In: Inkluzivní škola.cz [online]. © 24.3.2022. [cit. 2022-09-17]. Dostupné z: <https://inkluzivniskola.cz/prima-neprima-cinnost-ap>

JEDNOTNÝ METODICKÝ PORTÁL MŠMT. *RVP ZV – Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. MŠMT © 2022 [cit. 2022-09-30]. Dostupné z: <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcovy-vzdelavacii-program-pro-zakladni-vzdelavani-rvp-zv/>

JEDNOTNÝ METODICKÝ PORTÁL MŠMT. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání – příloha upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením* [online]. MŠMT © 2022 [cit. 2022-09-30]. Dostupné z: <https://www.edu.cz/wp-content/uploads/2020/08/rvpzv-lmp.pdf>

KŘÍŽKOVÁ, P. *Vzdělávání dětí s mentálním postižením*. In: Šance dětem [online]. © 08.08.2022. [cit. 2022-09-14], [cit. 2022-09-17]. Dostupné z: <https://sancedetem.cz/vzdelavani-deti-s-mentalnim-postizenim>

MENTIO. *Logopedický software a výukové počítačové programy pro děti a dospělé se speciálními vzdělávacími potřebami* [online]. [cit. 2022-09-26]. Dostupné z:

<https://www.mentio.cz/>

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY ČR. *Opatření ministryně RVP ZV 2016* [online]. © 2016-02-22. [cit. 2022-09-30]. Dostupné z:

<https://www.msmt.cz/file/37053/>

ÚSTAV ZDRAVOTNICKÝCH INFORMACÍ A STATISTIKY ČR. *Mezinárodní klasifikace nemocí 10. revize* [online]. [cit. 2022-07-20], [cit. 2022-07-25]. Dostupné z:

<https://mkn10.uzis.cz/prohlizec/F70-F79>

ÚSTAV ZDRAVOTNICKÝCH INFORMACÍ A STATISTIKY ČR. *Mezinárodní klasifikace nemocí. Nutkavé a impulzivní poruchy* [online]. [cit. 2022-10-28].

Dostupné z: <https://mkn10.uzis.cz/prohlizec/F60-F69>

VRBICKÁ, T. *Začínající asistent pedagoga*. In: Metodický portál RVP.CZ [online].

© 15.11.2018 [cit. 2022-09-13]. Dostupné z:

<https://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/21912/zacinajici-asistent-pedagoga.html>

ZÁKONY PRO LIDI. *Vyhláška č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných* [online]. Aktuální znění 1.1.2021

[cit. 2022-08-30], [cit. 2022-09-04]. Dostupné z:

<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2016-27>

ZÁKONY PRO LIDI. *Vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních* [online]. Aktuální znění 1.1.2021 [cit.

2022-09-02]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2005-72>

ZÁKONY PRO LIDI. *Zákon č. 561/2004 Sb., zákon o předškolním, základním, středním a vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)* [online]. Aktuální

znění 1.2.2022-30.9.2025 [cit. 2022-08-30], [cit. 2022-09-18]. Dostupné z:

<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-561#>.

ZÁKONY PRO LIDI. *Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů*. Aktuální znění 12.01.2016 [online]. Aktuální znění 1.1.2016

[cit. 2022-09-03]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-563>

ZÁKONY PRO LIDI. *Zákon č. 435/2004 Sb., zákon o zaměstnanosti* [online].
[cit. 2022-09-17]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-435>

SEZNAM ZKRATEK

AJ – Anglický jazyk

AP – Asistent pedagoga

ČR – Česká republika

DÚ – Domácí úkol

FIE – Feuersteinova metoda instrumentálního obohacování

IQ – Inteligenční kvocient

IVP – Individuální vzdělávací plán

MDÚ – Minimální doporučená úroveň

LMP – Lehké mentální postižení

MKN – Mezinárodní klasifikace nemocí

MŠ – Mateřské školy

MŠMT ČR – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky

NJ – Německý jazyk

RVP – Rámcový vzdělávací program

RVP ZV – Rámcový vzdělávací plán pro základní vzdělávání

SP – Samostatná práce

SVP – Speciálně vzdělávací potřeby

ŠPZ – Školské poradenské zařízení

ŠVP – Školní vzdělávací program

WHO – Světová zdravotnická organizace

ZŠ – Základní škola

SEZNAM TABULEK A GRAFŮ

Seznam tabulek

Tabulka 1: Souhrnný časový snímek za obě výzkumná šetření	39
Tabulka 2: Společná práce žáka s asistentem pedagoga v jednotlivých předmětech	40
Tabulka 3: Činnosti asistenta pedagoga při výuce žáka s lehkým mentálním postižením	48
Tabulka 4: Příprava pedagogů na vyučování	48

Seznam grafů

Graf 1: Vyčleňování žáka s lehkým mentálním postižením z třídního kolektivu	45
Graf 2: Více konfliktních situací mezi žáky v třídním kolektivu	45
Graf 3: Zpomalení dynamiky výuky ve třídě	46
Graf 4: Obtížné zapojení žáka s lehkým mentálním postižením do skupinové práce	47
Graf 5: Nejúčinnější podpůrná opatření	47
Graf 6: Častější komunikace s rodiči žáka s lehkým mentálním postižením oproti ostatním rodičům	49
Graf 7: Typ školy pro vzdělávání žáka s lehkým mentálním postižením	50

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A – Časové snímky za období 18. týdne roku 2022 (pondělí – pátek)	I
Příloha B – Souhrn týdenního časového snímku za období 18. týdne roku 2022	VI
Příloha C –Dotazník	VII

Příloha A – Časové snímky žáka s LMP za období 18. týdne roku 2022 (pondělí – pátek)

Tabulka 1: Pondělí

8:00-8:45	8:55-9:40	10:00-10:45	10:55-11:40
MATEMATIKA	FYZIKA	VÝTVARNÁ VÝCHOVA	ČESKÝ JAZYK
8:00-8:20	8:55-9:20	10:00-10:20	10:55-11:15
Kontrola DÚ s AP, oprava chyb.	Tepelné jevy – výklad učiva.	Malování obrázku – pranostiky.	Slohový útvar líčení, výklad učiva.
8:20-8:30	9:20-9:30	10:20-10:35	11:15-11:30
Sčítání a odčítání desetinných čísel.	Zápis nové látky do sešitu.	Relaxace mimo třídu, motorický neklid.	Práce s učebnicí, obtíže s orientací v textu,
8:30-8:45	9:30-9:40	10:35-10:45	spolupráce s AP.
Dělení desetinných čísel společně s AP.	Práce s učebnicí s AP.	Pokračování v malování obrázku.	11:30-11:40
Celá výuka mimo kmenovou třídu.			Relaxace mimo třídu, vykřikuje, tluče do l lavice
11:50-12:35	12:45-13:30	13:35-14:20	14:25-15:10
VOLNÁ HODINA	DĚJEPIS	PRACOVNÍ VÝCHOVA	OBČANSKÁ VÝCHOVA
	12:45-13:15	13:35-14:20	14:25-14:40
	Opakování učiva, výklad nové látky, zkoušení tabule.	Výroba toustů ve školní kuchyňce, je velmi šikovný.	Organizace hodiny, zákonodárná a výkonná moc.
	13:15-13:20		14:40-14:55
	Pracovní list – SP.		Zápis poznámek do sešitu.
	13:20-13:30		
	Vypracování pracov. listu s AP, nerozumí některým pojům, špatně se orientuje.		14:55-15:10
			Relaxace mimo třídu, vyrušuje, neklidný, s AP procházka po chodbě školy.

Zdroj¹⁰³

¹⁰³ Autorka práce 2023, (vlastní šetření 2022). Tabulka 5: Pondělí (modrá pole – samostatná práce žáka, růžová pole – společná práce žáka s AP, zelená pole – relaxace mimo třídu).

Tabulka 2: Úterý

8:00-8:45	8:55-9:40	10:00-10:45	10:55-11:40
ANGLICKÝ JAZYK	PŘÍRODOPIS	MATEMATIKA	INFORMATIKA
8:00-8:25	8:00-8:30	10:00-10:15	10:55-11:40
Psaní vět, opakování slovní zásoby s AP.	Samostatná práce s učebnicí a pracov. listem, pracuje s AP.	Geometrie, rýsování trojúhelníku s AP.	Samostatná práce, tvorba prezentace v Power Pointu.
8:25-8:35	8:30-8:45	10:15-10:23	
Pracovní sešit, doplňování cvičení.	Kontrola pracovního listu, celá třída.	Rýsuje samostatně, přemýšlí nad úkolem.	
8:35-8:45		10:23-10:35	
Výklad učiva.		Pracuje na úkolu s AP, chybné rýsování.	
		10:35-10:45	
		Opis učiva z učebnice.	
		Celá výuka mimo kmenovou třídu.	
11:50-12:35	12:45-13:30	13:35-14:20	14:25-15:10
VOLNÁ HODINA	ČESKÝ JAZYK	TĚLESNÁ VÝCHOVA	TĚLESNÁ VÝCHOVA
	12:45-13:10	13:35-14:20	14:25-15:10
	Literatura, společné čtení z čítanky.	Cvičí samostatně, florbal.	Cvičí samostatně, florbal.
	13:10-13:13		
	Sám čte, nespojuje předložky se slovy, pomalejší čtení.		
	13:13-13:20		
	Nestíhá sledovat text, dopomoc AP.		
	13:20-13:30		
	Opouští třídu s AP, nepozornost, neklid, čtení v náhradní třídě.		

Zdroj¹⁰⁴

¹⁰⁴ Autorka práce 2023, (vlastní šetření 2022). Tabulka 6: Úterý (modrá pole – samostatná práce žáka, růžová pole – společná práce žáka s AP, zelená pole – relaxace mimo třídu).

Tabulka 3: Středa

8:00-8:45	8:55-9:40	10:00-10:45	10:55-11:40
MATEMATIKA	ČESKÝ JAZYK	ZEMĚPIS	DĚJEPIS
8:00-8:25	8:55-9:20	10:00-10:20	10:55-10:30
Geometrie, opakování obvodu a obsahu	Hlasité čtení vybrané knihy.	Státy Evropy-Řecko, výklad učiva.	Výklad učiva. 10:30-10:45
čtverce s AP.	9:20-9:30	10:20-10:45	Přepis učiva do sešitu.
8:25-8:35	Relaxace, volné	Sledování dokumentu o Řecku.	AP nepřítomna, dlouhý výklad, polehává, neklid, protahování, houpání na židli.
Rýsování trojúhelníku.	povídání s AP.		
8:35-8:45	9:30-9:40		
Rýsování pravoúhlého trojúhelníku s AP.	Kontrolní otázky - čtení s porozuměním.		
Celá hodina mimo kmenovou třídu.	Celá hodina mimo kmenovou třídu.		
	OST. NJ		
11:50-12:35	12:45-13:30		
CHEMIE	ČESKÝ JAZYK		
11:50-12:10	12:45-13:30		
Vyhled. chemických prvků z periodické tabulky prvků.	Sloh - líčení, čtení jednotlivých prací žáků, hodnocení prací.		
12:10-12:18	12:18-12:35		
Zkouší chemický pokus.	Těžké téma, napsaná práce nedává smysl.		
12:18-12:35			
Pracovní list, nutná dopomoc AP.			

Zdroj¹⁰⁵

¹⁰⁵ Autorka práce 2023, (vlastní šetření 2022). Tabulka 7: Středa (modrá pole – samostatná práce žáka, růžová pole – společná práce žáka s AP, zelená pole – relaxace mimo třídu).

Tabulka 4: Čtvrtek

8:00-8:45	8:55-9:40	10:00-10:45	10:55-11:40
MATEMATIKA	ANGLICKÝ JAZYK	FYZIKA	ČESKÝ JAZYK
8:00-8:15	8:55-9:10	10:00-10:16	10:55-11:04
Geometrie, kontrola DÚ, oprava chyb s AP.	Skupinová práce, nezapojuje se.	Přepis učiva do sešitu. 10:16-10:30	Test – vysvětlení jednotlivých úkolů AP.
8:15-8:30	9:10-9:15	Nutná pomoc AP s diktováním poznámek do sešitu, dělá chyby,	11:04-11:35
Rýsování trojúhelníků.	Opakované vysvětlení zadaného úkolu AP .	únava, neklid.	Samostatně píše test.
8:30-8:45	9:15-9:25	10:30-10:45	11:35-11:40
Měření úhlů s AP.	Nespolupracuje, ruší, neklid.	Poznámky přepisuje AP,	Relaxace mimo třídu, uvolnění na chodbě.
	9:25-9:40	žák přihlíží, unavený.	
	Práce mimo třídu s AP.		
11:50-12:35			
HUDEBNÍ VÝCHOVA			
11:50-12:35			
Skupinová práce-nácvik písně, ruší ostatní, moc nepracuje.			

Zdroj¹⁰⁶

¹⁰⁶ Autorka práce 2023, (vlastní šetření 2022). Tabulka 8: Čtvrtek (modrá pole – samostatná práce žáka, růžová pole – společná práce žáka s AP, zelená pole – relaxace mimo třídu).

Tabulka 5: Pátek

8:00-8:45	8:55-9:40	10:00-10:45	10:55-11:40
PŘÍRODOPIS	ČESKÝ JAZYK	MATEMATIKA	MATEMATIKA
8:00-8:20	8:55-9:10	10:00-10:20	10:55-11:10
Pracovní list –oběhová soustava, práce s AP.	Opakování vyjmenovaných slov.	Aritmetika, násobení desetinných čísel s AP.	Obvod trojúhelníku, vzorec umí, horší je dosazení do vzorce, práce s AP.
8:20-8:30	9:10-9:25	10:20-10:30	11:10-11:23
Kontrola pracovního listu.	Větný rozbor, pracovní list, práce s AP.	Procvičování násobení desetinných čísel.	Rýsování trojúhelníku podle zadání v učebnici, měření úhlů.
8:30-8:45	9:25-9:35	10:30-10:45	11:23-11:35
Informace k písemnému testu.	Odpočinek, relaxace na koberci, únava.	Pokračuje s AP, neklid, unavený, píše bez rozmyslu, snížená koncentrace.	11:35-11:40
	9:35-9:40		Opakování násobilky.
	Hlasité čtení, horší plynulost čtení.	Celá výuka mimo kmenovou třídu.	Celá výuka mimo třídu
		OST. AJ	OST. NJ
11:50-12:35	12:45-13:30	13:35-14:20	
VOLNÁ HODINA	VÝCHOVA KE ZDRAVÍ	CHEMIE	
	12:45-13:10	13:35-14:00	
	Téma – Nežádoucí důsledky předčasného sexuálního života.	Výklad učiva-názvosloví anorganických sloučenin.	
	13:10-13:30	14:00-14:20	
	Beseda k tématu.	Přepis poznámek do sešitu, unavený, snížená koncentrace, povalování po lavici, poznámky dopisuje s AP.	

Zdroj¹⁰⁷

¹⁰⁷ Autorka práce 2023, (vlastní šetření 2022). Tabulka 9: Pátek (modrá pole – samostatná práce žáka, růžová pole – společná práce žáka s AP, zelená pole – relaxace mimo třídu).

Příloha B – Souhrn týdenního časového snímku za období 18. týdne roku 2022

Tabulka 6: Souhrnný časový snímek za 18. týden 2022

DEN	PONDĚLÍ		ÚTERÝ		STŘEDA		ČTVRTEK		PÁTEK		TÝDEN	TÝDEN V %
	Počet hodin	Vyjádření v %	Počet hodin	Vyjádření v %	Počet hodin	Vyjádření v %	Počet hodin	Vyjádření v %	Počet hodin	Vyjádření v %	Celkem hodin za týden	Celkem v %
Okruh činnosti												
Samostatná práce žáka	4.55	65.00%	4.80	68.57%	4.62	77.00%	2.93	58.60%	3.18	53.00%	20.08	64.77%
Práce žák + AP	1.56	22.28%	2.20	31.43%	1.16	19.33%	1.96	39.20%	2.33	38.83%	9.21	29.71%
Relaxace při vyučování mimo kmenovou třídu	0.89	12.71%	0.00	0.00%	0.22	3.66%	0.11	2.20%	0.49	8.17%	1.71	5.52%
Celkový počet hodin	7	100%	7	100%	6	100%	5	100%	6	100%	31	100.00%

Zdroj¹⁰⁸

¹⁰⁸ Autorka práce 2023, (vlastní šetření 2022). Tabulka 10: Souhrnný časový snímek za období 18. týdne 2022 (modrá – samostatná práce žáka, růžová – společná práce žáka s AP, zelená – relaxace mimo třídu).

DOTAZNÍK

Zkušenosti pedagogů se vzděláváním žáka s lehkým mentálním postižením v běžné třídě ZŠ

Jmenuji se Lucie Čechurová a jsem studentkou oboru Speciální pedagogika na Univerzitě Jana Amose Komenského v Praze.

Tématem mé bakalářské práce je Inkluzivní vzdělávání žáka s lehkým mentálním postižením v základní škole Třemošná – případová studie.

Dotazník použiji k vypracování praktické části bakalářské práce. Výzkumné šetření je anonymní a všechny údaje budou použity výhradně pro moji bakalářskou práci.

Dotazník vyplňte nejpозději do 4.12. 2022 a zašlete zpět na moji mailovou adresu.

Děkuji za Váš čas při vyplňování dotazníku.

Pokyny k vyplnění: vybranou odpověď označte X.

1. Vyčleňují intaktní žáci žáka s lehkým mentálním postižením z třídního kolektivu?

Ano

Ne

2. Objevuje se více konfliktních situací mezi žáky ve třídě z důvodu přítomnosti žáka s lehkým mentálním postižením?

Ano

Ne

3. Zpomaluje vzdělávání žáka s lehkým mentálním postižením dynamiku výuky ve třídě?

Ano, v jaké oblasti

.....
.....
.....

Ne

4. Je obtížné zapojit žáka s lehkým mentálním postižením do skupinové práce s intaktními žáky?

Ano, z jakého důvodu

.....
.....
.....

Ne

5. Vyberte tři podpůrná opatření, která Vám nejvíce pomáhají při vzdělávání žáka s lehkým mentálním postižením? (maximálně 3 možné odpovědi)

Vytvoření samostatného pracovního místa ve třídě

Snížený počet žáků ve třídě

Zajištění podpory nad rámec vyučování (např. doučování, reedukace).

Asistent pedagoga

Vybavení pomůckami (didaktickými, kompenzačními)

Vytvoření pracovního místa mimo kmenovou třídu pro individuální výuku žáka

Služby školního speciálního pedagoga

Jiné, jaké

6. V jakých činnostech Vám pomáhá asistent pedagoga při výchovně- vzdělávacím procesu žáka s lehkým mentálním postižením?

.....
.....
.....

7. V čem je pro Vás náročnější příprava na výuku žáka s lehkým mentálním postižením oproti intaktním žákům?

.....
.....
.....

8. Komunikujete častěji se zákonnými zástupci žáka s lehkým mentálním postižením než s ostatními rodiči žáků ve třídě?

Ano

Ne

9. Domníváte se, že by měl být žák s lehkým mentálním postižením vzděláván? (pouze 1 možná odpověď)

V běžné třídě ZŠ

Ve třídě pro žáky se SVP běžné ZŠ

V ZŠ s upravenými minimálními doporučenými výstupy

V ZŠ speciální

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Lucie Čechurová

Obor: Speciální pedagogika

Forma studia: kombinované studium

Název práce: Inkluzivní vzdělávání žáka s lehkým mentálním postižením v Základní škole
Třemošná – případová studie

Rok: 2023

Počet stran textu bez příloh: 46

Celkový počet stran příloh: 9

Počet titulů českých použitých zdrojů: 21

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 0

Počet internetových zdrojů: 17

Vedoucí práce: PhDr. Josef Novotný, CSc.